

Yhteistyövanhemmuuden onnistuminen ja epäonnistuminen

Tarinoita erosta ja vanhemmuudesta ensi- ja turvakodin tapaamispaikan

asiakkuudessa olevien vanhempien kertomana

Maarit Mäkikyrö

Pro gradu tutkielma

Kevät 2015

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Yhteistyövanhemmuuden onnistuminen ja epäonnistuminen. Tarinoita erosta ja vanhemmuudesta ensi- ja turvakodin tapaamispaikan asiakkuudessa olevien vanhempien kertomana.

Tekijä: Maarit Mäkikyrö

Koulutusohjelma: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu –tutkielma

Sivumäärä: 69

Vuosi: 2015

Tiivistelmä:

Pro gradu tutkielman tarkoituksena on selvittää yhteistyövanhemmuuteen vaikuttavia tekijöitä. Tutkielman tavoitteena on kuvata eron jälkeistä vanhemmuutta kertomusten muodossa. Tutkielmaan on valikoitunut vaikean eron ja pitkittyneen erokriisin kokeneita henkilöitä. Tutkielman ääni on Oulun ensi- ja turvakodin tapaamispaikan asiakkuudessa olevilla vanhemmilla, jotka ovat päätyneet asiakkuuteen lasten huoltajuus- ja tapaamisriidan vuoksi. Tapaamispaikan palveluja ovat valvotut ja tuetut tapaamiset sekä valvotut vaihdot. Asiakkuuteen tullaan lastensuojelullisin perustein oikeuden päätöksellä tai vanhempien keskinäisellä sopimuksella.

Tutkielma on laadullinen narratiivinen tutkimus. Tutkielmaan osallistui kuusi vanhempaa, joista kaksi olivat etävanhempia ja neljä lähivanhempia. Tutkielmasta selviää, että parisuhteen ja eron aikaisilla kokemuksilla on merkitystä siinä, millaisena vanhempana entisen puolisonsa näkee ja kokee. Eroprosessi on pitkä ja erityisen raskas kaikille osapuolille, jos siihen liittyy lapsen huoltajuus- ja tapaamisriita. Tutkimustulokset ovat kertomuksia vieraannuttamisesta, pakotetusta yhteistyövanhemmuudesta ja muutoksesta vaikeasta alkutilanteesta hyvään lopputilanteeseen. Tulosten perusteella yhteistyövanhemmuuden kehittyminen vaikean eron jälkeen on prosessi, jossa on mahdollisuus muutokseen.

Avainsanat: Ero, yhteistyövanhemmuus, tarinallisuus

Sisällysluettelo

1	<i>Johdanto</i>	1
2	<i>Erot ajan ilmiönä</i>	4
2.1	Perhekulttuurin muutos	4
2.2	Eron vaikutuksia	6
3	<i>Ero on muutos vanhemmuudelle</i>	8
3.1	Erovanhemmuus	8
3.2	Lähi- ja etävanhemmuus	11
3.3	Yhteistyövanhemmuuden haasteet	15
4	<i>Narratiivinen lähestymistapa yhteistyövanhemmuuteen</i>	17
4.1	Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat	17
4.2	Tarinallinen tutkimusote	19
5	<i>Tutkimuksen toteuttaminen</i>	23
5.1	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävä	23
5.2	Narratiivinen analyysi	24
5.3	Tutkimuksen eettisyys	29
5.4	Tutkimusvalintojen ja tutkimuksen tekemisen eettinen pohdinta	30
6	<i>Kolme tarinaa erosta ja vanhemmuudesta</i>	35
6.1	Vieraannuttamisen tarina	36
6.2	Pakotettu yhteistyövanhemmuus	43
6.3	Tarinat muutoksesta	49
6.3.1	Muutos etävanhempi-isän kertomana	49
6.3.2	Muutos lähivanhempiäidin kertomana	52
7	<i>Pohdinta</i>	57
	<i>Lähteet</i>	63

1 Johdanto

Tämän pro gradu -tutkielman aihepiirinä on eron jälkeinen vanhemmuus. Erot ovat yleinen ilmiö kehittyneissä länsimaissa. Vanhempien eron kokee Suomessa tilastokeskuksen rekisterin mukaan vuosittain noin 30000 lasta. Avioerotilastoja vertailtaessa Suomi on Euroopan maiden kärkipäässä. Avioerojen määrä Suomessa on ollut tasaisesti 13000- 14000 välillä vuosittain alkaen 1987 vuoteen 2012. Erojen määrä aikoi kasvaa avioliittolain muuttumisen jälkeen. Uusi avioliittolaki astui voimaan 1987. Ero koskettaa koko perhettä. Vanhemmat päättävät yhteiselämän ja lapselle vanhempien ero on myös kriisi. Erosta puhuttaessa ei aina automaattisesti tarkoiteta ydinperheen eroa. Erolla tarkoitetaan myös avoeroa, joka on varsin yleinen perhemuoto myös lapsiperheissä. Perhekulttuurin muuttumisen myötä on lapsia, jotka voivat kokea perheen vanhempien eron useammankin kerran. Jokisen (2014) mukaan tulevaisuudessa kolmasosa lapsista kokee vanhempien eron lapsuutensa aikana. Myös isovanhempien eroaminen on yleisempää 2000- luvulla kuin aikaisemmin. (Tilastokeskus 2012; Rönkä & Kinnunen 2002, 4-6; Jokinen 2014.)

Rönkä ja Kinnunen (2002, 4-6) kuvaavat perherakenteen muutoksia viimevuosina. Erojen myötä on tapahtunut perheiden moninaistumista. Perherakenteiden muutokset luovat uusia haasteita perhe-elämälle, mutta myös perheiden kohtaamiselle ja tukemiselle. Lapsiperheiden vanhempien erot työllistävät välillisesti sosiaali- ja terveydenhuollon, koulun sekä seurakuntien ja järjestöjen työntekijöitä monin eri tavoin, vaikka perustyönkuva ei olisikaan eroauttaminen. (Koskela 2009, 7; Rönkä & Kinnunen 2002, 4-6.)

Ero on prosessi, joka alkaa jo ennen varsinaista eroa. Valtaosaan eroista sisältyy jonkin asteinen kriisi, josta huolimatta vanhemmat pystyvät sopimaan yhteisiä lapsia koskevat asiat. Yleensä vanhemmat selviytyvät ilman ulkopuolista apua. Kriisin pitkittyessä, tai jos eroon liittyy traumatisoivia tekijöitä kuten puolisoiden välinen väkivalta, päihdeongelma ja mielenterveysongelma, ulkopuolisen tuen tarve kasvaa. Ero tuo muutoksen

vanhemmuuteen ja joskus eroprosessin vaikeudesta johtuen vanhemmat eivät kykene yhteistyöhön yhteisiä lapsiaan koskevissa asioissa.

Tutkielman aihe johtuu omassa työssä havaitusta tarpeesta. Olen työskennellyt ohjaajana Oulun ensi- ja turvakodin tapaamispaikalla. Eron jälkeinen vanhemmuus haasteineen näkyy ohjaajan työssä ja työyhteisössä olemme havainneet tarpeen saada tietoa eron jälkeisen vanhemmuuden kehittymisen prosessista. Työn kehittämisen kannalta olen kokenut tarvetta selvittää tässä tutkielmassa yhteistyövanhemmuuteen vaikuttavia tekijöitä eron jälkeen. Tapaamispaikalla työssä kohdataan perheitä, joiden vanhempien välinen parisuhde, ero ja/tai tavoiteltavan yhteistyövanhemmuuden kehittämisen tie on ollut erityisen haastava, pitkä ja kivinen.

Tapaamispaikkatoiminta Oulun ensi- ja turvakodissa on avopalvelukeskukseen kuuluva perheille tarkoitettu palvelu. Tapaamispaikan palvelut on tarkoitettu mahdollistamaan lapsen oikeutta tavata ja pitää yhteyttä vanhempaansa, jonka luona hän ei asu. Tapaamispaikan asiakkuuden taustalla on lastensuojeluasiakkuus. Tapaamispaikalla järjestetään valvottuja ja tuettuja tapaamisia lasten ja heidän vanhempien välillä. Asiakkaista noin puolet tulee lastensuojelun sijaishuollon ohjaamana, mutta suurella osalla on oikeuden määräys tuetuista tai valvotuista tapaamisista lasten huoltajuus- ja tapaamisriidan vuoksi. Tapaamispaikan asiakkuus voi perustua myös vanhempien keskinäiseen sopimukseen, jos etävanhemman elämäntilanteesta johtuen lapsella ei ole mahdollisuutta tavata häntä muutoin. Tapaamispaikalla työskentelee viisi ohjaajaa ja yksi sosiaalityöntekijä.

Tutkielmani on laadullinen narratiivinen tutkimus. Lähestyn aihetta narratiivisuuden eli tarinallisuuden kautta. Suomenkielinen käsite tarinallisuus tulee Vilma Hännisen tutkimuksesta vuodelta 1999. Olen haastatellut tapaamispaikan asiakkuudessa olleita ja olevia vanhempia pyytäen heitä kertomaan tarinansa erosta ja yhteistyövanhemmuudesta. Aineisto on kerätty haastatteleamalla yhteensä kuutta vanhempaa. Vanhemmat kertoivat kokemuksiaan parisuhteesta, erosta ja vanhemmuudesta eron jälkeen. Kokemukset ovat tarinoita eleyistä elämänvaiheista. Tapaamispaikan asiakkailla parisuhteen ja eron aikaiset tai sen jälkeiset tilanteet ovat olleet hyvin haastavia ja aineistossa

painottuu näiden haasteiden vaikutukset yhteistyövanhemmuuteen ja sen kehittymiseen.

Tutkielma etenee siinä kronologisessa järjestyksessä, jossa olen sitä työstänyt. Lähestyn tutkimusongelmaa aiheeseen liittyvän kirjallisuuden ja käsitteiden kautta. Aineiston analyysimenetelmänä käytän narratiivista eli tarinallista analyysia. Narratiivinen analyysi tässä tutkielmassa on toteutettu kirjoittamalla aineiston kertomusten pohjalta uusia kertomuksia. Analyysin tuloksena syntyi kolme eri kertomusta. Ensimmäinen kertomus on kertomus vieraannuttamisesta. Toinen kertomus on kertomus pakotetusta yhteistyövanhemmuudesta. Kolmas kertomus sisältää kaksi eri juonta muutoksesta yhteistyövanhemmuuden toimimattomuudesta kaikkia osapuolia tyydyttävään ratkaisuun.

Kertomuksissa korostuivat eroon johtaneet syyt ja niiden vaikutus eroprosessiin kokonaisuudessaan ja tapaan kokea entinen puoliso edelleen yhteisen lapsen tai lasten vanhempana. Sosiaalityöntekijät kohtaavat työssä eroperheiden haasteita, vaikka perustehtävä ei olisikaan eroauttaminen. Tutkielmasta kertomusten kautta syntyy ymmärrystä tilanteista, jolloin lastensuojelullinen tuki vanhempien riitaisessa eroprosessissa on tarpeellisista.

Keskeisiä käsitteitä ovat ero, vanhemmuus, etävanhemmuus, lähivanhemmuus, yhteistyövanhemmuus ja tarinallisuus.

2 *Erot ajan ilmiönä*

2.1 Perhekulttuurin muutos

Perheen asema ja merkitys on kokenut vahvan kulttuurisen muutoksen viime vuosikymmeninä. Perhe ei ole enää aina niin keskeinen asia ihmisen elämässä kuin aikaisemmin. Perheen sisäiseen dynamiikkaan ovat vaikuttaneet puolisoitten välinen tasa-arvoisuus ja taloudellinen riippumattomuus toisistaan. Tämä on vahvistanut osaltaan individualistista elämän asennetta. (Kiiski 2013, 157-158.) Perhetutkimuksien mukaan (Jokinen & Jallinoja & Hurme 2014, 7-17) ei ole aina yksiselitteistä vastata kysymyksiin, keitä perheeseen kuuluu. Myös saman perheen jäsenet voivat määritellä oman perheensä eritavalla. Luonnolliseen elämäntapaan mahtuu myös erilaisia perheitä kuten lapsuudenperhe ja aikuisiällä perustettu oma perhe. Perheet välillä hajoavat ja niitä perustetaan uudelleen myös erojen seurauksena. (Jokinen & Jallinoja & Hurme 2014, 7-10.) Parisuhteen asema on kulttuurisesti muuttunut. Avioerot ovat yleistyneet Euroopan teollistuneissa länsimaissa. Avioeroon ei tarvitse enää esittää syytä ja juridisesti eroaminen on helppoa. Suomessa avioerojen määräksi on vakiintunut 13000 - 14000 eroa vuodessa avioliittolain muuttumisen jälkeen. Avioliittolaki muuttui vuonna 1987. (Kiiski 2013, 157-158.)

”Ero on perheen idean antiteesi, ei perhe” (Castrén 2009, 106). Tällä tarkoitetaan sitä, että ero on jotain, joka ei mahdu perheen ideaaliin. Kuitenkin eron ymmärtäminen on edellytys nykyaikaisen perhe-elämän ymmärtämiselle. Toisaalta ero on jännitteinen ilmiö perheen idean kannalta, mutta kuitenkin hyvin tavallinen ja vakiintunut osa suomalaista ja yleensä länsimaista perhe-elämää. (Castrén 2009, 106-107.) Eroa voi kutsua siirtymäksi. Perherakenteet ovat muuttuneet ja perheet kohtaavat muutoksia ja siirtymiä yhä enemmän. Perhemuodot moninaistuvat ja erilaiset perhekulttuurit saavat vaikutteita toisiltaan. Ennusteiden mukaan lähitulevaisuudessa vähintään 40 % suomalaislapsista tulee kokemaan vanhempiensa eron ja elämään osan lapsuuttaan yhden vanhemmanperheessä ja/tai uusperheessä. Perhesuhteet ovat yksi hyvinvoinnin lähtökohdat. Perhesuhteisiin liittyy läheisesti arvolutautuneisuus. (Jallinoja ym. 2014; Jokinen

2014.) Hannele Forsbergin (2014, 127-130) mukaan perhetutkimuksessa konstruktivististen tulkintojen mukaan on mielekäästä tutkia perhettä koskevaa monimerkityksellisyyttä ja kiistanalaisuutta sinänsä eikä hakea perheelle yksiselitteistä määritelmää. Sosiaalisen kontekstin huomioiminen on tärkeää tutkittaessa perhettä, koska perhettä koskevat merkitykset voivat vaihdella kontekstista riippuen.

Perheen muutoksia kuvataan usein demografisina ilmiöinä esimerkiksi avoliittojen, avioerojen, uusperheiden ja yksinvanhemmuuden lisääntymisenä. Elämme tilanteessa, jossa monenlaiset perheratkaisut ovat kulttuurisesti hyväksytyjä. Hyvä perhe ja käsitykset siitä, mikä on lapselle hyväksi, ovat moninaisia. Modernissa lainsäädännössä vanhemmuus on erotettu avioliitosta ja sanaa huoltaja käytetään henkilöstä, joka on vastuussa lapsen huolenpidosta. Lapsen hyvinvoinnin korostaminen on lainsäädännössä keskeistä. (Korhonen 1999, 25-27; Alasuutari 2003, 166-168.) Tässä tutkielmassa en huomioi erikseen perhemuotoja kuten ydinperhe, uusperhe, samaa sukupuolta olevien perhe, yhden vanhemman perhe tai niin edelleen tarkemmin, sillä eri perhemuodot eivät tässä tutkielmassa ole oleellista. Tutkielman aihe kietoutuu vanhemmuuden ympärille. Tarkoitukseni on kuvata eron tuomien muutosten vaikutuksia vanhemmuuteen. Lähtökohtaisesti olen haastatellut vanhempia, jotka ovat eronneet perhemuodosta riippumatta.

Suomessa avioeroihin suhtaudutaan hyväksyvästi ja ymmärtäväisesti. Käsitykset erosta ja niiden seurauksista ovat aikaan ja kulttuuriin sidoksissa. Aikaisemmin 1950- ja 1960-lukujen tutkimuksissa painottuivat eron riskit lapsen hyvinvoinnille. 1970-luvun tutkimuksissa todettiin, että lapset toipuvat vanhempiensa erosta melko nopeasti. Nykytutkimuksen mukaan vaikuttaa siltä, että vaikka vanhempien ero on riski lasten hyvinvoinnille, mutta seuraukset eivät kuitenkaan yleensä ole vakavia, jos eroon liittyvät asiat hoidetaan lasten hyvinvointia ajatellen. Perheenjäsenet kokevat eron eritavalla. Sisaruksilla voi olla hyvin erilaiset kokemukset erosta, jota voivat selittää muun muassa sisarusten ikäero vanhempien eron aikana. (Jokinen 2014.)

Nykytutkimuksessa ero käsitetään prosessina. Eron seuraukset johtuvat eroa edeltävästä perhe-elämästä ja osa eron jälkeisistä tapahtumista, esimerkiksi huoltajuusriidoista (Jokinen 2014.) Forsberg (2012) kirjoittaa kiistanalaisista perhekäytännöistä, jol-

la tarkoitetaan eettisesti vaativia, erityistä kompleksisia perhetilanteita, joissa oikea, hyvä ja tavoiteltu toiminta ei ole itsestään selvää. Kiistanalaisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että osapuolten välillä on valta-, arvo-, normi-, tai intressiristiriitoja eikä ongelmien ratkaisemiseksi ole olemassa yksiselitteisiä vastauksia. Forsbergin (2012) mukaan edellä mainittuja tilanteita tavataan lastensuojelussa ja huolto- ja tapaamiskysymyksiin liittyvässä sosiaalityössä. (Forsberg 2012, 7.) Vanhempien välisiä intressiristiriitoja kohdataan myös tapaamispaikalla ja tämä tuli tutkielman aineistossakin näkyväksi.

2.2 Eron vaikutuksia

Erotutkimuksessa on kiinnitetty paljon huomiota vaikeuksiin, joita ero voi tuoda mukanaan. Avioliiton purkautuminen kuormittaa ihmisiä ja suurin osa eronneista (56%) Kiiskin (2013) tutkimuksen mukaan kokee eron vaikeaksi. Vain 8.4 % tutkimukseen vastanneista kokee eron helpoksi. (Kiiski 2013, 155.) Erossa aloitteellisuus, lasten lukumäärä, avioliiton kesto, eronneen ikä tai tulotaso ei ole yhteydessä eron vaikeuteen. Eron vaikutukset voivat olla haastavia ihmissuhteille, mutta ero voi vaikuttaa myös perheenjäsenten taloudelliseen tilanteeseen. Eron myötä perheen tulotaso voi heikentyä huomattavasti perheen aikaisemman taloudellisen vastuun jakautumisen ja erossa tehtyjen ratkaisujen vuoksi. Yksinhuoltajuuden katsotaan olevan yksi köyhyysriskeistä (Airio 2010, 196-199). Pahimmillaan erotilanteessa lasten kannalta tulee eteen huoltajuusriidat. Huoltajuusriidat kuormittavat myös palvelujärjestelmää ja aiheuttavat suuria kustannuksia yhteiskunnalle. (Jokinen 2014; Kiiski 2013, 155-157; Hämäläinen 2012, 187.)

Juha Hämäläinen (2012) esittelee tutkimusta huoltajuusriitojen julkisista kustannuksista, jotka ovat kasvaneet huoltajuusriitojen määrän kasvusta ja niiden pitkittymisestä johtuen. Yhteiskunnallisena ilmiönä huoltoriidat ovat osa eroamisen kulttuuria ja osa oikeus- ja hyvinvointivaltion rakenteita ja toimintaperiaatteita. Huoltoriitojen pitkittymisen syiksi Hämäläinen (2012) toteaa ihmisen käyttäytymisen muutoksen eroamisen tavassa. Tähän ovat vaikuttamassa yksilöllisen hyödyn ja oman edun tavoittelu, jotka

myös Forsberg (2012, 7) liittyy kiistanalaisen perheikäytännön käsitteeseen. Kustannusten välttämisen keino on kehittää palvelujärjestelmän mahdollisuuksia ehkäistä huoltoriitojen syntymistä ja ennaltaehkäisevästi vaikuttaa ihmisten erokäyttäytymiseen. Huoltoriidassa aiheutuvat kustannukset koostuvat oikeuslaitoksessa aiheutuvista kuluista ja oikeudelliseen käsittelyyn osallistuvilta tahoilta. (Hämäläinen 2012, 187-189.)

Ero nähdään myös mahdollisuutena. Huoltajuusriidat ovat joskus aiheellisia lasten edun ja hyvinvoinnin vuoksi. Yleisimmin huoltajuusriidat ovat riitoja, joissa toinen vanhempi hakee yksinhuoltajuutta toisen sitä vastustaessa. Joitakin eroa estäviä tekijöitä on eritelty olevan uskonto, moraaliset periaatteet, riippuvuus puolisoista, taloudelliset tekijät, muutto perheen kodista ja lapset. Lapset ovat usein suurin syy olla eroamatta. Parisuhteen jatkaminen mahdottomassa tilanteessa ei ole kenenkään etu. Eron jälkeiset siirtymät, kuten vanhempien uudet seurustelusuhteet ja niiden päättymiset, päiväkodin ja koulun vaihdot, muutot, kaveripiirin vaihtuminen tai perheen taloudellisen tilanteen heikkeneminen ovat usein isompia riskejä lapsen hyvinvoinnille kuin vanhempien ero. (Jokinen 2014; Kiiski 2013, 158.)

3 Ero on muutos vanhemmuudelle

3.1 Erovanhemmuus

Leena Valkonen (2006) on tehnyt tutkimuksen hyvästä vanhemmuudesta lapsen näkökulmasta katsottuna. Valkosen (2006) tutkimustuloksissa on yhteneväisyyksiä lapsilähtöisen kasvatuksen sisältöihin, mutta erityinen piirre tutkimustuloksissa aikaisempaan verrattuna on se, että vanhemmuuskuvassa korostuivat aikaisempaa tutkimustietoa enemmän huolenpidon ja lapselle annetun ajan merkitys. Vanhempien erotessa toisen vanhemman antama hoiva ja aika on luonnollisesti vähäisempi. Lapsen näkökulmasta hyvän vanhemman tunnusmerkkejä ja kriteerejä ovat: vanhempi elää ihmisiksi, hän ei käytä päihteitä, hän ei riitele, hän tulee toimeen toisen vanhemman kanssa, ei eroa ja jos eroaa, pitää yhteyttä lapseen. (Valkonen 2006, 53 -55, 94 -101.)

Kiinnostavana yksityiskohtana tämän tutkielmani kannalta oli Valkosen (2006) tutkimustuloksissa lasten liittämänä hyvään vanhemmuuteen sen, miten vanhempi tulee toimeen toisen vanhemman kanssa. Lapset haluavat ja toivovat vanhempiansa olevan väleissä keskenään. Tutkielmani suuntautuu tilanteisiin kun asia ei ole näin. Eron jälkeistä hyvää vanhemmuutta määriteltiin Valkosen (2006) kahdesta suunnasta. Ensiksi kotoa toisaalle muuttanut vanhempi pitää yhteyttä lapseen ja toiseksi kotona asuva vanhempi antaa pitää yhteyttä toisaalla asuvaan vanhempaan. Vanhempien ero voi olla vakava kriisi myös lapselle. Traumaattiseksi kriisiksi vanhempien ero elämänmuutoksena voi muodostua silloin, kun lasta ei ole huomioitu riittävästi. Erokriisi on traumaattinen tapahtuma esimerkiksi silloin, jos lapsi joutuu huolto- ja tapaamisriidan kohteeksi tai menettää kokonaan yhteyden toiseen vanhempansa. (Koskela 2009, 24.)

Erosta voi selviytyä myönteisellä tavalla. Lapsi tarvitsee varmuuden siitä, että saa pitää molemmat vanhempansa. Lapselle on tärkeää, että hän kokee saavansa tilaa ja hyväksyntää omille tunteilleen, muun muassa ikävän tunteen hyväksyminen toista vanhempaa kohtaan. Lapsen kannalta eron hyväksymiseen auttaa luonteva ja jatkuva suhde

hänen molempiin vanhempiinsa. On tärkeää, että vanhemmat ja myös sukulaiset säilyttävät kohteliaat välit eron toiseen osapuoleen. Lapsen kuullen toisen vanhemman tai hänen uuden puolison kritisointia tulisi välttää. (Koskela 2009, 25; Sinkkonen 2005, 131-133.)

Yhdysvaltalainen Judith S. Wellerstein (2007) on tutkinut seurantatutkimuksien avulla avioeron vaikutuksia lapsiin. Tutkimuksista on saanut tietoa siitä, kuinka lapset tulisi ottaa erossa huomioon. Wellersteinin (2007) mukaan huonosti hoidetulla erolla voi olla pitkäaikaiset vaikutukset lapsiin jopa aikuisikään asti. Traumaattinen kokemus omien vanhempien erosta voi vaikuttaa omiin parisuhteisiin. (Wellerstein 2007, 287). Riikka Koskela (2009) lastensuojelun kehittämishankkeen Neuvo-projektin myötä näkee yhteistyövanhemmuuden eron jälkeisen vanhemmuuden muodoksi, joka lapsen näkökulmasta katsottuna kattaa muutostilanteen jälkeen kaikki vanhemmuuden osatekijät.

Koskela (2009, 34) avaa termiä yhteistyövanhemmuus kuvaten sitä palapeliksi, joka sisältää neljä vanhemmuuden osa-aluetta. Yhteistyö vanhempien välillä on tärkeää lapsen menetysten vähentämisessä vanhempien erossa. Yhteistyövanhemmuuden yksi osa-alue ”lapsi on lapsi erosta huolimatta” sisältää odotuksen, että vanhempien keskinäinen suhde ei voi kokonaan katketa eron jälkeen. Palapelin toisessa palassa ”vanhemmuussuhde jatkuu” vanhemmat ymmärtävät vastuun vanhempina ja huolehtivat lasta koskevista asioista. Luottamus entiseen puolisoon vanhempana parisuhteen kariutumisen jälkeen tukee yhteistyössä toimimista. Kolmannessa kohdassa ”parisuhte on päättynyt” kohdennetaan vanhempien uuden elämäntilanteen hyväksymistä. Toimiva yhteistyövanhemmuus edellyttää päättyneessä parisuhteessa olleiden ristiriitojen läpikäymistä. Oleellista on, että kumpikin on hyväksynyt eron ja molemmat ovat saaneet riittävästi aikaa eroon liittyvien asioiden pohtimiseen. Palapelin viimeinen, neljäs pala ”ero on koko perheen elämää” on perheen eron viimeinen vaihe. Eron jälkeiseen elämään sopeutuminen vaatii aikaa jokaiselta perheen jäseneltä. Myös lapselle ero on kriisi, jota lapsen tulee saada työstää. Toimivassa eroperheessä erosta on tullut yksi luonnollinen osa perheen elämää ja perheenjäsenet ovat hyväksyneet eron kuuluvaksi omaan elämän historiaansa. (Koskela 2009, 21,35.)

Richard A. Warshak (2012, 36) kuvaa termillä ”yhteinen rintama” hyvän vanhemmuuden käyttäytymissääntöä. Käytännössä Warshak tarkoittaa sitä, että paras tapa auttaa lapsia selviytymään avioerosta on esiintyä yhteisenä rintamana lasta koskevissa asioissa ja pitää lapset poissa tulilinjalta riitojen keskiöstä. Tässä hyvän vanhemmuuden käyttäytymissääntö sisältää myös sen, että entiset puoliset tukevat toisiaan kasvattajina, vaikka he eivät olisikaan asioista samaa mieltä. Tapa, jolla vanhemmat hoitavat eroon liittyvät asiat, vaikuttaa luonnollisesti vanhemmuuteen ja lapseen eron aikana. Erovanhemmuuden kokemukset vaikuttavat eronjälkeisen vanhemmuuden muodostumiseen etenkin prosessin alussa. (Kiiänmaa 2008, 11, 89; Sinkkonen 2005, 131 -133.)

Vanhemmuudessa äitiydellä on ollut ja on edelleen erityisasema. (Innanen 2001, 20 -24; Kuronen 1989, 13.) Näkemys äidin ensisijaisuudesta kasvattajana rakentuu toisaalta traditioon, mutta toisaalta näkemyksiin äidin luonnosta ja biologiasta. Äitiyteen liitetään aktiivinen vastuunotto läheisten ja lasten hyvinvoinnista. Äitiydessä korostuvat huolenpidon, hoivan ja empatian arvostaminen. (Alasuutari 2003, 16-18; Petrelius 2005, 47-51.) Muun muassa Alasuutarin (2003, 17) mukaan näkemys äidin ensisijaisuudesta kasvattajana aiheuttaa myös sen, että äitejä myös syyllistetään ensimmäisenä, jos lapsen kehityksessä tapahtuu jotakin normaalista poikkeavaa, vaikka nykyään lapsiperheen arjessa äitien ja isien katsotaan olevan periaatteessa tasa-arvoisessa asemassa vanhempina. Vallitseva käsitys lasten hoidossa ja kasvatuksessa on sukupuolten välinen yhdenvertaisuus.

Perhepoliittista keskustelua isien mahdollisuuksien parantamisesta osallistua lapsen hoitoon on pidetty yllä pitkään. Miehet myös käyttävät perhevapaita enenevässä määrin. Jouko Huttunen (2001, 57) määrittelee isyyden käsitettä monimuotoisesti. Hoitavalla isyydellä Huttunen tarkoittaa isän oma-aloitteisuutta ja laajaa osallistumista lapsen hoitoon ja kasvatukseen. Mikko Innasen (2001, 17) mukaan isyys on kulttuurisesti menossa kahteen eri suuntaan. Kulttuurisesti on hyväksyttyä, että isyys voi olla pelkästään biologista tai juridista tai molempia. Vain juridinen isä on paljon poissa kotoa tai ei asu lapsen kanssa. Tällaisessa tapauksessa lapsella ei ole psykologista tai sosiaalista isää. (Korhonen 1999, 28, 34-37, 84, Huttunen 2001, 57, 60-62.) Toisaalta Innanen (2001, 17,18,22-24) määrittelee vahvistuvan isyyden, jossa isä sitoutuu vahvasti isyyteensä, oli isyys biologista tai sosiaalista ja juridista. Eron jälkeen edelleen yleisintä on

se, että lasten virallinen osoite on äidin luona ja näin äiti on lapsen lähivanhempi. Tämä on huomattavissa myös tapaamispaikan asiakkuuksista.

3.2 Lähi- ja etävanhemmuus

Erovanhemmuudella tarkoitetaan yleisesti vanhemmuutta erossa ja eron jälkeen. Lähi- ja etävanhemmuuden käsitteet kuvaavat asumismuotoa eron jälkeen: asuuko lapsen kanssa samassa vai eri osoitteessa. Parisuhteen ja perheen muodostamisessa ja mahdollisessa hajoamisessa kulkevat mukana järjen ja tunteen vaihtelevat ristiriidat. Ero vaikuttaa aina lapseen. Lapsen tunne-elämässä voi tapahtua muutoksia. Pienellä lapsella voi esiintyä uhmakasta käyttäytymistä ja vetäytymistä. Isommilla lapsilla ja nuorilla vanhempien ero voi vaikuttaa koulunkäyntiin sekä kaverisuhteisiin (Sinkkonen 1999, 39, 44-52.) Tapa, jolla vanhemmat hoitavat eroon liittyvät asiat, vaikuttavat luonnollisesti vanhemmuuteen ja lapseen eron aikana.

Sinkkonen (2005, 125-130) kirjoittaa vanhempien erosta tapahtumaketjuna, josta ero on yksi osa. Muun muassa Kinnunen (2014), on käyttänyt tästä käsitettä prosessi. Ero on käynnistynyt jo paljon aikaisemmin ja päättyy vasta monien vuosien kuluttua, joskus jopa vuosikymmenten kuluttua. Useimmiten lapset kokevan eron yhteydessä lyhytkestoisen kriisin, josta he selviytyvät hyvin. Osalla lapsista vaikeudet jatkuvat pitkempään, mutta silloin vaikeudet ovat usein alkaneet jo ennen vanhempien eroa ja ero on vain yksi syytekijöistä. Riitaisuus avio- tai avoliiton aikana ja siinä mahdollisesti esiintynyt väkivalta selittävät lasten pitkään jatkuvia vaikeuksia paremmin kuin itse ero. Riitaisa tai väkivaltainen parisuhde on lapselle paljon haitallisempi. Vuosikausia jatkuvat huoltajuusriidat ovat lapsille erityisen raskaita ja vaikuttavat lasten hyvinvointiin. (Sinkkonen 2005, 131 -133.)

Hokkanen (2005, 20) siteeraa Westermarckia (1932): ”On täysi syy uskoa, että lapsille vanhempien avioero on pikemminkin eduksi kuin vahingoksi, jos he siten saavat viettää rauhallista elämää toisen vanhemman luona”, joka ottaa Sinkkosen (2005, 133) tavoin kantaa riitaisaan parisuhteeseen lapsen kannalta. Ero voidaan nähdä myös positiivise-

na kriisitilanteena, joka voi muuttaa elämää myös parempaan suuntaan ja siksi jotkut päättävät niin toimia itsensä ja perheensä parhaaksi. Lapsi elää omalla tavallaan myös vanhempien eron johtavat vaikeat tilanteet ja siksi ero voi olla helpotus ja kääntyä positiiviseksi elämänkokemukseksi myös lapselle. Lapsen kasvun ja kehityksen kannalta merkittävää on, kuinka vanhemmat huomioivat lapsen erossa. Perheen hajotessa ja uudelleen muotoutumisen vaiheissa olisi hyvä pitää lapsi mukana. Ajankohtainen ja realistinen tieto tilanteesta helpottaa lasta huomioiden ikätason mukainen kehitys. Eron syyn kertominen lapselle on myös tärkeää, koska lapset syyllistävät siitä helposti itseään. Molempien vanhemman säilyminen eron jälkeen on lapselle tärkeää. (Hokkanen 2005, 20; Kiianmaa 2008, 11, 89, 141-149; Kääriäinen 2008, 12-20.)

Lapsen asiat tulisi hoitaa vanhempien eron jälkeen lapsen edun mukaisesti. Vanhempikantaa usein syyllisyyttä erosta ja haluaa hyvittää lapselle aiheutunutta tuskaa. Vanhemmat joutuvat kesken oman kriisinsä tekemään lasta koskevia päätöksiä. Yksi tärkeä päätös koskee lapsen asuinpaikkaa eron jälkeen. Vanhempien tulee päästä sopimukseen keskenään lasten asioista, ja joskus tässä tarvitaan ulkopuolisen apua. (Kiianmaa 2008, 89-109; Mahkonen 2005, 149; Sinkkonen 2005, 146,147.) Tapaamispaikantilanteet ovat usein sellaisia, että ulkopuolisten tahojen apu on ollut osana prosessia jo pitkään. Joskus vanhempien omat kokemukset, hallitsematon vihan tunne tai pettymys ovat niin voimakkaita, että ne ohjaavat toimintaa lapsen näkökulman huomioiden kustannuksella.

Vanhemmuus ei ole sama asia kuin parisuhde. Parisuhteen kariutuessa vanhemmuus säilyy. Molemmat vanhemmat huolehtivat vastuustaan vanhempana, johon ero tuo uuden ulottuvuuden. Eron yksi puoli on se, että aika lasten kanssa joudutaan jakamaan. Lapsia ei pidä laittaa valitsemaan, kumman kanssa lapsi asuu. (Edvall 2001, 171-172.) Vanhempien muuttaessa erilleen vanhemmuudelle muodostuvat uudet roolit. Vanhempien sopiessa yhteishuoltajuudesta he ovat huoltajina tasa-arvoisessa asemassa. Suurin osa pienistä lapsista vanhempien eron jälkeen asuu äidin kanssa. Perhetilanne, jossa isä asuu pysyvästi erillään lapsista, on yleisin eron jälkeen. Lapsistaan erillään asuvasta vanhemmasta käytetään käsitettä etävanhemp, joskus myös tapaajavanhemp tai viikonloppuisä tai viikonloppuäiti ovat arkikielen ilmauksena yleisiä. Etävanhemmuus tarkoittaa tilannetta, jossa lapsi asuu virallisesti toisen vanhemman, lähi-

vanhemman luona. Etävanhemmuuden syynä on useimmiten avo- tai avioero. Tällöin etävanhemmuuden alku sijoittuu siihen ajankohtaan kun parisuhde päättyy. Ero puolisoista leimaa vahvasti myös eroa lapsista ja siihen liittyviä tunteita ja kokemuksia. (Huttunen 2001, 99.) Käsite etävanhemmuus ei tässä yhteydessä tarkoita tilannetta, jossa avioliiton tai avoliiton aikana toinen vanhempi asuu toisella paikkakunnalla esimerkiksi työn vuoksi.

Etävanhemmasta englanninkielinen termi on "non-resident parent", joka suoraan suomennettuna on "ei läsnä asuva vanhempi", kuvaa mielestäni myös vanhemmuuden pysyvyyttä asumisesta huolimatta. Lasten kanssa erillään asuvien isien ja lasten kanssa erillään asuvien äitien kokemuksissa ikävä ja huoli ovat yhteistä, toisaalta myös syyllisyys ja katkeruus. Etävanhemmat toisin sanoen tapaajavanhemmat voivat toisinaan kokea tulleen väärinkohdelluiksi. Äitiys on liittynyt kiinteästi naisen identiteettiin, jolloin lapsen hoivaamisesta luopuminen horjuttaa identiteettiä ja vaatii sen uudelleen rakentamista. Etä-äitiys on huomattavasti harvinaisempaa kuin etä-isyys. (Huttunen 2001, 99-102; Nousiainen 2004, 22, 62.) Etä-isyys eron jälkeen etä-äitiyttä yleisempänä johtuu monesti siitä, että isät itsekin mieltävät asian niin, että lapset kuuluvat asua äidin kanssa. Isät myös suostuvat helpommin siihen, että äiti saa lapset luokseen kuin toisin päin. Toinen syy muun muassa Huttusen (2001) mukaan on työ. Miehet kokevat naisia enemmän vaikeuksia yhdistää työtä ja perhe-elämää. (Huttunen 2001, 100.)

Lapsen hyvinvoinnista ovat ensisijaisesti vastuussa lapsen huoltajat eli molemmat vanhemmat. Suomessa lapsen suotuisaa kasvua ja kehitystä turvataan myös lailla (Lasten suojelulaki 13.4.2007/417.) Lapsen vanhempien erotessa laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.4.1983/631) turvaa lapsen edun toteutumista. "Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä." Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. (LHL.) Tapaamispaikan asiakkuuksista muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta enimmäkseen isät hakevat oikeusteitse tasa-arvoa vanhempana ja riitauttavat lasten huoltajuus ja tapaamisasiat, kun kokevat, että muuta vaihtoehtoa ei enää ole.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien säännösten yksi tärkeimmistä tavoitteista on turvata lapselle mahdollisimman myönteiset ja läheiset ihmissuhteet kumpaankin vanhempaan. Lainsäädäntö korostaa vanhempien itsenäistä päättämistä perhe-elämästä ja lasten asioista ja vanhempien tulisi pyrkiä myös erotilanteessa sopuratkaisuun. Vanhempien tahdon ensisijaisuus tulee näkyä myös sellaisissa tilanteissa, joissa tuomioistuin on pyytänyt selvitystä sosiaalilautakunnalta lapsen huollon, asumisen ja tapaamisoikeuden määrittämiseksi. Vanhempien keskinäisellä sopimuksella olosuhdeselvityksen tekeminen ja tuomioistuinprosessi raukeavat. (Taskinen 2001, 11-12, 14-16; HTL (361/1983).)

Lain mukaan lapsen asumisessa on otettava huomioon lapsen etu. Lastensuojelulaissa lapsen suotuisia elinolosuhteita ja kasvuympäristöä korostetaan. (LSL (417/2007).) Erotilanteissa harkitaan tarkasti, kumman vanhemman luona lapsen on suotuisaa asua. Tätä on usein vaikea arvioida, koska kumpikaan ei välttämättä ole toistaan huonompi vaihtoehto. Lapsia kuullaan ikä- ja kehitystason sallimin määrin myös asumista koskevista päätöksissä. Vanhempien tehtävä on kuunnella ja kunnioittaa lapsen mielipidettä ja olla syyllistämättä lasta. Lasta ei pidä laittaa valitsemaan vanhempiensa väliltä ja tulee korostaa, että lapsi saa pitää molemmat vanhempansa, myös toisaalla asuvan. (LSL (417/2007).)

Lapsen ja vanhemman väliset suhteet eron jälkeen muuttuvat. Lähivanhempi, jonka luona lapsi asuu, on tavallisen arjen vanhempi ja kantaa vastuun päivittäisestä huolenpidosta ja päivittäisistä asioista. Lapsen ja muualla asuvan vanhemman suhde voi muuttua etäisemmäksi, koska he eivät jaa arkipäivää. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet. Lapsen tulee saada ymmärrystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaista valvontaa ja huolenpitoa. Lapsen etua arvioitaessa katsotaan myös mahdollisuudet saada lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lapsella tulee olla mahdollisuus saada turvallinen kasvuympäristö ja ruumiillinen sekä henkinen koskemattomuus. Lapsen tulee saada mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan. Lapsen etua arvioitaessa pitää huomioida myös kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta. Huomioitava asia on myös se, kumpi vanhempi pystyy turvaamaan lapsen yhtey-

denpidon ja suhteen säilymisen toiseen vanhempaan. Lapsen vanhempien tulee keskinäisessä yhteisymmärryksessä pyrkiä siihen, että tapaamisoikeuden tarkoitus toteutuu lapsen edun mukaisesti. (LSL 417/2007; HTL 361/1983.)

3.3 Yhteistyövanhemmuuden haasteet

Ero, avio- tai avoero on usein yksi elämän isoimmista muutoksista ja pettymyksistä parisuhteen päättävälle aikuisille. Silloin, kun perheessä on lapsia, erossa on enemmän huomioitavia asioita kuin aikuisten selviytyminen. Lasten vuoksi aikuisten on oltava tekemisissä myös eron jälkeen. Eron jälkeinen vanhemmuus voi toisinaan olla haastavaa. Eron jälkeen koko perhe harjoittelee sopeutumista uuteen elämäntilanteeseen. Voimakkaasti kriisiytynyt ero saattaa viedä vanhempien voimavaroja niin, että tavallinen arkielämä ei onnistu kuten aikaisemmin. Vanhempien väliset riidat voivat viedä heiltä voimia, jolloin lapsen tuntemukset voivat jäädä huomiotta. Joskus lapsi joutuu riitojen välikappaleeksi, mikä on haitallista lapselle. (Koskela 2009, 20; Innanen 2001, 65 - 66.)

Joskus huoltajuusriidat menevät niin pitkälle, että vanhemmat käyttävät toisinaan omia lapsiaan välineenä vahingoittaa entistä puolisoaan ja yrittävät estää kaiken kanssakäymisen entisen puolison kanssa. Richard A. Warshak (2012) on tutkinut vanhempien ja lasten välistä vieraantumista. Lähivanhemman lapsen systemaattinen vieraantuttaminen etävanhempaan on surullisen usein arkipäivää. Myös suomalaisessa tutkimuksessa tuli esille eroperheiden toisen vanhemman poissaoloon liittyvä lapsen tuntema ikävä, jonka toinen vanhempi haluaa kieltää. Lähivanhempi on merkittävässä roolissa yhteydenpidon onnistumisessa etävanhemman ja lapsen välillä. (Innanen 2001, 65-71; Valkonen 2006, 53.)

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat, kun ei ole kyse lastensuojelutilanteesta tulevat seuraavaksi eniten sosiaaliviranomaisten käsiteltäviksi, vanhempien erotessa. Lapsen huoltoa ja tapaamisia koskevat riidat ovat usein erittäin hankalia ja pitkäkestoisia. Suomessa noin 7 prosentissa eroista kiistellään lapsia koskevista asioista

ja vuosittain noin 200 lapsen huolto- ja tapaamisriitaa viedään täytäntöönpanosovittelun asti. (Taskinen 2001, 3-4, 11-12.) Huoltajuusriitojen määrä on kasvanut edelleen ja sillä on yhteiskunnallisia taloudellisia vaikutuksia (Hämäläinen 2012.) Laki antaa suojan lapselle molempiin vanhempiin, tapaamisoikeus on lapsen oikeus. Muuhun läheisverkostoon esimerkiksi isovanhempiin laki ei anna suojaa. (LHL.)

Wellersteinin (2007, 199) tutkimuksen mukaan isän ja lasten tapaamiseen yksi tärkeimmistä vaikuttavista tekijöistä on isän uuden puolison suhtautuminen edellisten liittojen lapsiin. Nousiaisen (2004, 158) tutkimuksessa lapsistaan erillään asuvista äideistä, lasten isän uuden puolison psykologinen valta tulee myös esiin muun muassa entisen puolison mustamaalaamisena lapsille. Wellersteinin (2007) mukaan miehelle tyypillistä epäonnistuneen parisuhteen jälkeen on uuden puolison miellyttäminen. Wellerstein (2007) psykologina perustelee tätä oman terapeutin työstänsä saamansa kokemuksen kautta. Wellersteinin (2007) mukaan isän uudella puolisollla on vahva merkitys myös siihen millaisia lasten tapaamisista muodostuu. Toinen vaikuttava seikka on isän yleinen hyvinvointi. Isän ollessa psyykkisesti ja fyysisesti hyvässä kunnossa, tutkimusten mukaan isän kiinnostus omiin lapsiin kasvaa, ja kun isä voi huonommin, tapaamiset lasten kanssa jopa harventuivat tai niiden laatu muuttuu. (Wellerstein 2007, 199-201.)

Lapsen tapa jäsentää maailmaa on erilainen kuin aikuisen. Tästä johtuen lasten huolenaiheet ja ilot eivät välttämättä ole samoja kuin aikuisten. Lapsi voi kokea huoliksi asiat, jotka eivät tule aikuisen mieleen. Lasta voi huolettaa hänen maailmaansa kuuluva asia, johon vaikuttaa ikä- ja kehitystaso. Esimerkiksi luetaanko hänelle eron jälkeenkin iltasatuja tai korjaako isä edelleen rikkoutuneen pyörän. Lapsen näkökulmasta merkittäviä ovat olosuhteet, joiden puitteissa hänelle merkitykselliset asiat sekä oikeus kasvuun, kehitykseen ja terveyteen voivat toteutua. (Bardy & Salmi & Heino 2001, 22-23.)

4 Narratiivinen lähestymistapa yhteistyövanhemmuuteen

4.1 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

Metodologia on oppi tieteen menetelmistä ja on tieteen filosofian osa-alue. Metodologia on lähestymistapa tutkimusaiheeseen. Metodologia liittyy tieteelliseen tutkimusprosessiin eli niihin tapoihin tai keinoihin, joilla tieteellistä tietoa tavoitellaan, muodostetaan ja perustellaan. (Metsämuuronen 2003, 162.) Pro gradu -tutkielmani on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullinen tutkimus on prosessi, jonka aikana tutkimuksen kehittyminen on mahdollista. Tutkielman tekeminen on oppimistapahtuma, jossa omien tehtyjen valintojen kautta oppii tutkimuksen tekemisestä ja erilaisten valintojen vaikutuksista tutkimusprosessiin. Tutkimustehtävä voi muotoutua, ikään kuin elää, tutkimusprosessin aikana ja teorianmuodostuksen, aineistonkeruun ja aineiston analyysin kehittyminen tutkimuksen edetessä on mahdollista. Kehittymisen mahdollisuus tukee tutkimuksen eri vaiheiden, aineistonkeruun, aineiston analyysin, tulkinnan ja raportoinnin kietoutumista yhteen. (Eskola & Suoranta 2008, 16; Kiviniemi 2001, 68, 71.)

Metodi tarkoittaa järjestelmällistä, suunnitelmallista menettelytapaa, menetelmää. Sana metodi on johdettu kreikankielen sanasta *methodos*, joka tarkoittaa sananmukaisesti ”kuljettava tie”. Keinoja tiedon hankkimiseen ja tutkimusmenetelmiä on nimitetty metodeiksi. (Alasuutari 2011, 82.) Alasuutarin (2011) mukaan tutkimusmetodia tarvitaan, jotta aineistossa olevat havainnot voidaan erottaa tutkimuksen tuloksista. Metodi koostuu käytännöistä, joiden avulla tutkija tuottaa keinoja, joiden mukaan havaintoja voi muokata ja tulkita. (Alasuutari 2011, 82 - 83.)

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on kokonaisvaltainen tiedon hankinta tutkittavasta aiheesta. Laadullinen aineisto kootaan usein luonnollisissa, todellisissa tilanteissa ja suositaan metodeja, joissa tutkittavien, esimerkiksi haastateltavien näkökulmat ja ääni pääsevät esille. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2000, 155.) Tutkielmaani varten olen haastatellut kuutta vanhempaa. Haastattelut ovat olleet avoimia kerrontatapahtumia,

joissa vanhemmat ovat kertoneet elämäntapahtumastaan liittyen eroon ja vanhemmuuteen. Ensimmäisessä tekemässäni haastattelussa olin melkein täysin kuuntelijan roolissa. Haastattelu oli pitkä ja litteroituani tarinat heti haastattelun jälkeen, havaitsin kertomuksen olevan todella laaja ja tutkielmaa varten tarvitsemaani tietoa oli noin puolet litteroidun tekstin sivumäärästä. Seuraavissa haastatteluissa annoin kertojan tarinoille tilaa, mutta pysäytin keskustelunomaisesti tarinaa kohdissa, jotka painottuivat tutkielman teeman ympärille. Nämä lyhyet ”tauot” eivät kuitenkaan haitanneet kertomuksen kulkua.

Keskeisenä asiana laadullisessa tutkimuksessa korostuu tilannesidonnaisuus ja keskeisessä osassa ovat tutkijan ja tutkittavan välinen vuorovaikutus sekä tutkijan tiedostamat motiivit ja arvot. Todellisuus nähdään subjektiivisena ja tulkinnanvaraisena. Laadullisessa tutkimusprosessissa muodostetaan teorioita, tulkitaan merkityksiä ja pyritään kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2000, 155; Paavola 2003, 35-36; Ronkainen ym. 2013, 81.)

Metodia voi sanoa erityiseksi tutkimustekniikaksi. Tutkimustekniikka on tapaa, jolla suoritetaan suunnitellusti askel askeleelta edistyvä toimintoketju, jossa saavutetaan tavoiteltu tehtävä tai päämäärä. Kun on päätetty millaisella metodologialla tutkimusaiheesta voidaan saada tietoa, valitaan erityinen metodi, joka sopii metodologiaan. Tutkimusaiheen rajausta on tärkeä. Tutkimustehtävää rajatessa otetaan kantaa myös siihen, mikä on aineistosta nouseva ydinsanoma, joka tulkinnan avulla nostetaan tarkastelun keskiöön. Laadullinen aineisto ei sellaisenaan kuvaa todellisuutta, vaan todellisuus välittyy tulkinnan ja tarkasteluperspektiivin välittämänä. Laadullinen tutkimusaineisto kerätään menetelmin, joiden avulla tutkija pääsee lähelle tutkittavaa kohdetta. Tyypillisiä aineiston keruumuotoja ovat haastattelu ja havainnointi. (Metsämuuronen 2003, 162, 164.)

Aineiston analysointi on laadullisessa tutkimuksessa aineistolähtöistä. Aineistoa pyritään käsittelemään kokonaisvaltaisesti ja tutkittavaa ilmiötä pyritään ymmärtämään suhteessa kontekstiinsa ja tapahtumien erityispiirteisiin. Metodien tulee olla sopiva tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen kanssa. (Metsämuuronen 2003, 162, 164.) Tässä haastattelututkimuksessa tutkitaan kokemuksia kerronnallisessa muodossa. Keskityn

haastattelujen sisältöön enkä esimerkiksi vuorovaikutukseen, jonka laatu on toki oleellinen itse haastattelutilanteessa. Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimusote pohjautuu eksistentiaalis-fenomenologis-hermeneuttiseen tieteenfilosofiaan. Tässä tutkielmassa kiinnostuksen kohteena ovat tapahtumien yksityiskohdat, haastavan eron kokeneiden henkilöiden merkitysrakenteet ja tapahtumiin liittyvät syy-seuraussuhteet. (Metsämuuronen 2003, 166 – 167.)

4.2 Tarinallinen tutkimusote

Narratiivisuus liitetään konstruktivistiseen ja postmoderniin tietoteoriaan ja kulttuuriin. Postmodernin tietokäsityksen mukaan on olemassa useita totuuksia ja todellisuksia. Konstruktivismi eroaa muista tieteen filosofioista siinä, että konstruktivistille todellisuus on suhteellista, kun muissa filosofioissa sen ajatellaan olevan realistista. (Metsämuuronen 2003, 165.) Konstruktivistisen ajattelun mukaan todellisuus, käsityksemme ympäröivästä maailmasta ja itsestämme rakentuvat narratiivisesti muuttuvin ja jatkuvin kertomuksin. Ihmiset rakentavat, konstruoivat tiedon kertomusten välityksellä. Todellisuus ei ole kaikille yksi universaali todellisuus vaan on olemassa useita todellisuksia, jotka muotoutuvat eri tavoin ihmismielissä ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Tietäminen, kokemus on sidoksissa tiettyyn kontekstiin, jossa ihminen elää. (Heikkinen 2001, 119-120; Heikkinen 2010, 146-147.)

Narratiivisuus tutkimuksessa viittaa lähestymistapaan, jossa huomio kohdistetaan kertomuksiin tiedon välittäjänä ja rakentajana. Raimo Kaasilan (2008) mukaan elämme kertomusten maailmassa ja kokemusta kysyttäessä vastaus annetaan kertomuksen muodossa. Kertomusta ja tarinaa käytetään usein toistensa synonyymeinä, mutta narratiivisissa tutkimuksissa (esim. Hänninen 1999) ja tutkimuksen tekemisen käsikirjoissa (esim. Metsämuuronen 2003) kertomus on yläkäsite ja tarina alakäsite. Yksi kertomus voi sisältää useita tarinoita. (Kaasila 2008, 41.) Narratiivisessa lähestymistavassa sovelletaan ja analysoidaan kertomuksia. Tutkimuksen ja kertomuksen suhdetta tarkastellaan kahdesta päänäkökulmasta. Tutkimuksen materiaalina on usein kertomuksia, toi-

saalta tutkimus tuottaa kertomuksia ympäröivästä maailmasta ja ilmiöistä. Narratiivisuuden käsite on peräisin latinan kielestä. *Kertomus* lat. "narratio" ja kertominen lat. "narrare", englannin kielessä kertomus "narrative" ja kertominen "narrate" viittaavat tarinan esitykseen merkkien muodossa. Tyypillisimmin kertomus on kielellinen, mutta kerronta voi tapahtua myös esimerkiksi näytelmän avulla. (Erkkilä 2008, 195 - 196, Heikkinen 2010, 143; Hänninen 1999, 116; Syrjälä 2001, 213) Vilma Hänninen (1999) käyttää suomenkielistä termiä *tarinallisuus*.

Tarinallisuus konstruktivisena tutkimusotteena tässä tutkielmassa tarkoittaa tutkimuskohteen yhteistyövanhemmuuden olevan kokemus, joka rakentuu kertomusten välityksellä. Kostruktivismiin perusajatus on, että ihminen rakentaa tietonsa aikaisemman tietonsa ja kokemustensa varaan. Näkemys asioista voi muuttua muotoaan uusien kokemusten ja keskustelujen kautta. Näin kertomus saa koko ajan uusia ulottuvuuksia ja juonen käännteitä. (Heikkinen 2001, 119-120.)

Vilma Hännisen (1999) mukaan tarinallisuuden ulottuvuuksia ovat sisäinen tarina, elävän elämän draama ja kertomus. Hänninen käyttää *sisäinen tarina* käsitettä viitaten sillä prosessiin, jossa yksilö tulkitsee elämänsä tapahtumia tarinallisten merkitysten kautta. Käsite *Draama* juontuu kreikan kielestä sanasta "dran", "toimia". Draama käsite viittaa "elävään elämään, toiminnalliseen prosessiin, jossa ihmiset pyrkivät toteuttamaan sisäisessä tarinassaan muotoilemiaan tarinallisia projekteja" (Hänninen 1999, 20-21). Sisäinen tarina ei ole selvärajainen empiirinen kokonaisuus vaan sitä voidaan jäljitellä erilaisista kielellisistä ja muista ilmauksista. Kun sisäistä tarinaa tutkitaan kertomusten avulla, tarkoitus ei ole tarkastella itse kertomusta sosiaalisena tuotteena vaan sen taustalla olevaa mielen sisäistä prosessia. Yhteistä kaikille tarinallisille tutkimuksille on tapahtumaketjuihin liittyvien merkitysten analyysi. (Hänninen 1999, 21-14.)

Tarinallisen kiertokulun teoria asettaa kertomuksen, sisäisen tarinan ja draaman keskinäisiin suhteisiin. Samalla se kytkee tarinallisuuden ilmenemismuodot ulkopuoliseen todellisuuteen. *Situaatio* käsittää ihmisen elämäntilanteen kokonaisuuden, sen tarjoamat mahdollisuudet ja sen asettamat rajat. Situaatio kokonaisuus on jatkuvasti muuttuva ihmisen toiminnan seurauksena ja siitä riippumatta. *Sosiaalisen tarinavaannon* käsite viittaa kulttuurisiin kertomuksiin, jotka yksilölle tarjoutuvat. Sosiaalinen

tarinavaranto sisältää kaikki tarinat, joita ihmiset kohtaavat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja tiedotusvälineiden kautta. *Henkilökohtainen tarinavaranto* sisältää omassa elämänhistoriassa kertyneet kokemukset tarinoina. (Hänninen 1999, 21.)

Sisäinen tarina on prosessi, jossa ihminen tulkitsee elämänsä tapahtumia ja tilanteissa tarjolla olevia mahdollisuuksia ja rajoitteita. Sisäinen tarina on ”yleisen ja yksittäisen, symbolisen ja aineellisen, kielellisen ja ei-kielellisen, julkisen ja yksityisen kohtaamisen prosessi, jossa useat osatarinat kietoutuvat toisiinsa” (Hänninen 1999, 21.) Sisäinen tarina on kokonaisuus, jossa on alku, keskikohta ja loppu. Sisäiset tarinat ovat ajallisesti, hierarkisesti, rinnakkaisesti ja ristiriitaisesti suhteessa toisiinsa. Tarinat voivat olla osittain päättyneitä tai tulevaisuuteen suuntaavia. (Hänninen 1999, 20 -23.) Sisäinen tarina määrittelee tapahtumien merkitystä ja muotoilee niihin liittyviä tunteita sekä ohjaa toiminnallisia valintoja. Sisäisen tarinan saattaminen kielelliseen muotoon kerronnan avulla auttaa ihmistä muotoilemaan tarinaansa, tekemään sen ymmärrettäväksi toisille ja saamaan sille sosiaalista vahvistusta. Esimerkiksi elämäkertakirjoitukset ja haastattelut sopivat aineistoksi sisäisen tarinan jäljittämiseen. (Hänninen 1999, 16-18, 98.) Tämä tutkielma kohdistuu eronneiden vanhempien tarinoihin erosta ja eron jälkeisestä vanhemmuudesta. Tapahtumiin liittyen sisäinen tarina on kertomusta mielenmaailmasta, kokemuksista ja ajatuksista erosta ja vaikutuksista vanhemmuuteen. Tutkielmaa varten haastattelemani vanhempien tarinoissa on kuultavana kokemuksiin ja ajatuksiin liittyvät eletyt tunteet.

Hännisen (1999) mukaan sisäinen tarina ohjaa ihmisen toimintaa elävän elämän draamassa. Elävän elämän draamassa ihminen pyrkii toteuttamaan sisäisessä tarinassaan muodostamiaan projekteja. Sisäinen tarina joutuu käytännön testiin ja muutoshaasteiden alaiseksi. Elämän epävarmuus tulee esiin odottamattomina tapahtumina, jotka luovat haasteita sisäiselle tarinalle. Elämänmuutos on tilanne, jossa elämäntarinaa joudutaan ikään kirjoittamaan uudelleen niin, että muutos tulee osaksi sitä. Hänninen (1999) kuvaa muutostilannetta elämäntarinan katkokseksi, joka on kurottava umpeen. Elämäntarinan katkoksia ovat voimakkaat kriisit, esimerkiksi työttömäksi joutuminen, konkurssi, avioero, vakava sairaus tai läheisen sairastuminen tai kuolema. Tulevaisuudelle on luotava uusi käsikirjoitus ja usein myös menneisyyttä on tulkittava uudelleen. (Mäkisalo-Ropponen 2007, 57; Hänninen 1999, 16, 20-23.) Haastatteluissa vaikea pari-

suhde ja ero ovat elämäntapahtumia, joita kukaan ei ollut suunnitellut etukäteen eli elämäntarinan katkoksia. Keinot näistä selviytymiseksi ja tilanteen haltuun ottamiseksi ovat eriäviä. Katkoksien yhteydessä oman elämän hallinnan järkkäminen on luonnollista tilapäisesti.

5 Tutkimuksen toteuttaminen

5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävä

Tarinallisen tutkielmani tavoitteena ja keskeisenä tutkimustehtävänä on kuvata eron jälkeistä vanhemmuutta haastavissa perhetilanteissa. Tutkimuksen kohderyhmänä on kuusi vanhempaa ensi- ja turvakodin tapaamispaikan asiakkaista. Aineisto ei edusta keskimääräistä eroprosessia vaan aineisto on valikoitunut kuvaamaan erittäin haastavia erotarinoita yhteistyövanhemmuuden suhteen. Tarkoituksena on tuoda esiin tarinoiden muodossa eron liittyviä kokemuksia ja niiden vaikutuksia omaan vanhemmuuteen ja siihen miten näkee entisen puolisonsa edelleen lastensa vanhempana.

Mielenkiintoni tähän aiheeseen juontuu oman työni kautta. Toimin ensi- ja turvakodin tapaamispaikalla ohjaajan tehtävissä ja kohtaan perheitä, joissa eron aikainen tai eron jälkeinen vanhemmuus on muodostunut haasteelliseksi monista erilaisista ja perhekohtaisista syistä. Ohjaajan tehtäviä ovat lapsen edun mukaisten tapaamisten tukeminen ja valvominen sekä valvottujen vaihtojen järjestäminen. Lapsen edunmukainen tapaaminen on tilanne, jossa lapsi voi rauhallisesti ja neutraaleissa olosuhteissa viettää aikaa etävanhemman toisin sanoen tapaajavanhemman kanssa. Tapaamistilanteisiin sisältyy myös tuonti- ja hakutilanteet, joissa on läsnä lähivanhempi. Valvotut vaihdot ovat tilanteita, joissa lapsi siirtyy ohjaajan saattamana vanhemmalta toiselle tai vanhemmat kohtaavat toisensa ohjaajan läsnä ollessa. Ohjaajan tehtävä tällöin on valvoa vaihdon sujuminen lapsen edun mukaisesti tukien vanhempia asialliseen kuulumisten vaihtoon lapsen asioista. Lapsen tuettuja tai valvottuja tapaamisia toisen vanhemman kanssa tai valvottujen vaihtojen järjestämistä on edeltänyt asiakassuhde lastensuojeluun.

Tutkimuskysymykseksi muotoutui kysymys:

1. Millaisia tarinoita vanhemmat kertovat yhteistyövanhemmuuteen vaikuttavista tekijöistä.

Tutkimuskysymystä tukevia tutkimuskysymyksiä ovat seuraavat kysymykset:

2. Millaisia tarinoita vanhemmat kertovat erosta ja väleistään entisen puolison kanssa?
3. Millaisia tarinoita vanhemmat kertovat yhteistyöstä entisen puolisonsa, lapsen/lasten toisen vanhemman kanssa?

5.2 Narratiivinen analyysi

Käytän aineiston analyysimenetelmänä narratiivista eli tarinallista analyysia. Narratiivisuus viittaa aineiston käsittelytapaan, josta voidaan erottaa narratiivien analyysi ja narratiivinen analyysi. (Heikkinen 2010, 149.) Narratiivien analyysissa (analysis of narratives) luokitellaan kertomuksia tapaustyyppien, metaforioiden tai kategorioiden avulla. Narratiivisessa analyysissä (narrative analysis) aineiston kertomusten perusteella tuotetaan uusi kertomus, joka tuo esiin aineiston kannalta keskeisiä teemoja. Narratiivinen analyysi liittyy teot ja tapahtumat toisiinsa rakentaen niiden merkityksillä juonen uudelle tarinalle. (Polkinghorne 1995, 15-16.) Myös Heikkinen (2010, 149 ja 2001, 122) esittää Polkinghornen tavan jakaa narratiivisuus aineiston käsittelytapana näihin kahteen kategoriaan.

Hännisen (1999, 14) mukaan ”narratiivisen tutkimuksen ydin ja alkukoti on kertomusten analyysi” (Hänninen 1999, 14.) Narratiivisen analyysin kohteena on tässä tutkielmassa kertomukset. Narratiivisessa analyysissä muodostetaan usein ydinkertomuksia tai tyyppikertomuksia, joiden avulla voidaan osoittaa, millaisia yleisiä ajattelu- ja toimintatapoja, merkityksiä ja asenteita kertomuksen kohteena oleviin asioihin liittyy. Narratiivisessa analyysissä tyyppittely on käyttökelpoinen apukeino. (Alasuutari 2011, 131.) Usein tarinoita tyyppitellään juonityyppien mukaan (Hänninen 2010, 169.)

Hyvärinen (2006, 17) näkee neljä erilaista vaihtoehtoa kertomusten analyysin tekoon. Vaihtoehdot eivät ole toisiaan poissulkevia ja keinoja on mahdollista yhdistää toisiinsa.

Aineiston analyysi vaatii herkkyyttä, luovuutta ja rohkeutta yhdistellä erilaisia analyysitapoja. Hyvärinen (2006, 17) jaottelee neljä eri luokkaa käsitellä narratiivista aineistoa. Aineistoa voi Hyvärisen mukaan analysoida narratiivisesti temaattisen luennan tai sisällönanalyysin avulla, luokittelemalla kertomuksia kokonaishahmon perusteella, analysoimalla kertomuksen kulun yksityiskohtia tai analysoimalla kertomuksen vuorovaikutuksellista tuottamista. Hännisen (1999) mukaan yhteistä tarinallisille tutkimuksille on tapahtumaketjuihin liittyvien merkitysten analyysi. Tutkittaessa kertomusta kertomuksena ei tehdä oletuksia sen tuottaneesta mielen sisäisestä prosessista vaan siihen miten kertomus on kerrottu ja millainen kerrontatilanne on ollut. Kun tutkitaan sisäistä tarinaa, kertomus on kuvaa mielenmaailmasta, ajatuksista ja kokemuksista. Kun tarkastelun kohteena on draama, oletetaan aineiston kertovan jotakin todellisista tapahtumista ja päähenkilön niihin liittämistä merkityksistä. (Hänninen 1999, 31; Hänninen 2010, 167.) Tutkielmassa pyrin kuvaamaan ajatuksia ja kokemuksia todellisista tapahtumista ja haastateltavien niihin liittämistä merkityksistä.

Tutkittavana kohteena yhteistyövanhemmuus jollain tavalla poikkeuksellisen eron jälkeen on mielenkiintoinen. Olen päätenyt tarinalliseen tutkimusotteeseen, koska jokaisella eron kokeneella vanhemmalla on omat erilaiset kokemukset siitä, kuinka vanhemmuus on eron jälkeen muuttunut ja mitkä asiat siihen ovat vaikuttaneet. Tarinat ovat erilaisia, yhteneväisyyksiä voi olla paljon, mutta eroavaisuudet ovat erittäin yksilöllisiä. Narratiivisessa tutkimuksessa kertomukset ovat lähtökohtana ja lopputuloksena. (Heikkinen 2001, 120.) Haastattelujen avulla tutkimukseen osallistuneet vanhemmat ovat kertoneet tarinansa yhteistyövanhemmuudesta ja sen kehittymisestä. Pyrin kertomaan uudelleen heidän tarinansa koostettuina ne uusiksi tyyppikertomuksiksi.

Hännisen (2010, 167) mukaan aineiston analyysi on aloitettava avoimella lukemisella. Tarinoihin tulisi suhtautua keskustelukumppaneina. Hänninen (2010, 167.) Polkinghornen (1995, 18) mukaan narratiivisessa analyysissä tulee ensin olla selvillä tarinan lopputilanne, jonka jälkeen aineisto esitetään kronologisessa järjestyksessä. Narratiivinen analyysi, jossa huomio kohdistuu ehjän, juonellisen, kronologisen tarinan tuottamiseen vie narratiivisen tutkimuksen koputtamaan kaunokirjallisuuden ja tiedediskursin välistä rajaa. Narratiivinen analyysi voi olla mielikuvia herättävä esitystapa. Hännisen (2010) mukaan yleisin tapa tarkastella kertomuksia on eritellä, millainen on niiden

kertoman tarinan juoni eli, millainen on tarinan lopputilanne suhteessa sen alkutilanteeseen ja millaisten tapahtumien kautta ja millaisten henkilöhahmojen varassa tarina etenee. Tarinan juonen keskeisenä määreenä voi pitää sitä, päättykö tarina onnellisesti vai onnettomasti. Hänninen esittelee Northtop Fryen (1957) juonijaottelun, jonka mukaan länsimaisessa tarinaperinteessä on neljä keskeistä juonityyppiä. Romansi, josta Hänninen (1999) itse käyttää ”sankaritarina” termiä, jossa pahan voimat uhkaavat alun perin onnellista elämänmenoa, jotka kuitenkin sankari onnistuu kukistamaan. Toinen juonityyppi on komedia, jossa yhteiskunnallinen järjestys tukahduttaa ihmisten tarpeita, mutta luovin keinoin järjestys saadaan rikottua ja syntyy uusi kaikin puolin parempi järjestys. Tragediassa pahan voimat tuhoavat päähenkilön. Ironiassa tai satiirissa hyvän ja pahan selkeä erottelu kyseenalaistetaan. (Hänninen 2010, 169; Hänninen 1999, 16-18.)

Tuomen ja Sarajärven (2009, 91) mukaan useimmat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat tavalla tai toisella sisällönanalyysiin. Myös narratiivisessa analyysissä voidaan sisällön analyysin tavoin luokitella ja teemoittaa aineiston sisältöä etsien tarinoista yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia ja yhdistellä näitä kokonaisuuksiksi, kertomuksiksi. Tutkielmani aineistona olevat kertomukset sisältävät eri juonityyppejä, jotka yhdistävät kuusi kertomusta kolmeksi kertomukseksi. Yhdessä kertomuksessa oli useita juonityyppejä tragediasta sankaritarinaan. Alasuutarin (2011, 131) mukaan juonitiivistelmien tekemisen avulla voidaan tutkia kertomusten rakenteellisia tekijöitä, saadaan vertailtua laajoja tekstikokonaisuuksia toisiinsa sekä löydetään myös kertomuksia yhdistäviä ja erottavia piirteitä. Kertomuksissa ei keskitytä yksityiskohtiin vaan tutkitaankin eri tekstejä yhdistäviä ja erottavia piirteitä juonirakenteiden tasolla. Alasuutari (2011, 131-134) muistuttaa, että juonityppologia ei kuitenkaan itsessään ole tutkimustulos, vaan se tarjoaa paremmat edellytykset tehdä kertomusten perusteella johdopäätöksiä verrattuna niiden tekemiseen vain tekstien pohjalta. Alasuutari 2001, 131-134.)

Hännisen (2010) mukaan kertomuksista voi rakentaa tyyppitarinoita, joihin on yhdistetty aineksia useista alkuperäisistä tarinoista. Tällöin myös kertojien tunnistaminen vaikeutuu. Toisaalta korostaessa tarinoiden tyyppillisiä, yhteisiä piirteitä, esitystavassa tarinoiden yksilölliset piirteet jäävät vähälle huomiolle. Hännisen (2010) mukaan kui-

tenkin pääpainon ollessa tarinoiden sisällöissä ja uuden kertomuksen muodostamisessa niin, että myös yksilöllisiä piirteitä kuvataan, on kyseessä narratiivinen analyysi. Hännistä (2010) seuraten työstin tutkielman narratiivisen analyysin. (Hänninen 2010, 173-174.)

Narratiivisen, tarinallisen analyysin avulla minulla on tarkoitus kuvailla haastateltujen puhetta, tarinoitaan vanhemmuudesta ja vanhemmuuteen vaikuttavista tekijöistä. Haastattelut olivat avoimia haastatteluja. Ero on prosessi, myös yhteistyövanhemmuuden kehittyminen on prosessi. Vanhemmat ovat hyvin eri vaiheessa eron ja eron jälkeisen vanhemmuuden suhteen, joten ennalta suunnitellut kysymykset eivät olisi tukeet aineiston keruuta. Samoin asioiden teemoittelu ennakolta ei olisi auttanut minua saamaan yhtä monipuolista aineistoa, jonka olen nyt saanut. Käyttämäni analyysi ja luokittelu perustui aineistoon ja taustateorioiden käsitteisiin, ei valmiiseen teoreettiseen viitekehykseen.

Haastatteluja oli yhteensä kuusi. Haastateltavista kaksi oli etävanhempia ja neljä lähi- vanhempia, kaksi oli miehiä ja neljä naista. Tavoitteenani oli saada sama määrä lähi- vanhempia ja etävanhempia haastateltavaksi, jotta aineistossa olisi ollut edustettuna tasaisesti molemmat näkökulmat. Tämä tavoite oli alun perin toteutumassa, kun kysyin haastatteluun yhteensä kahdeksaa vanhempaa. Kaksi etävanhempaa kuitenkin jäivät pois tutkimuksesta. Aineisto on kerätty vuonna 2014, alkaen huhtikuussa ja viimeinen haastattelu toteutui elokuussa. Haastattelut olen enimmäkseen tehnyt työpaikallani, sinä ajankohtana, vapaassa olevassa rauhallisessa huoneessa. Haastattelutilanne on ollut rauhallinen, eikä häiriötekijöitä ole ollut. Äänitin haastattelut ja haastattelujen jälkeen litteroin kaiken puheen kirjoittaen kymmensormijärjestelmällä nauhurin soudessa vieressä. Toisella kuuntelukerralla tarkistin litteroidun tekstin vastaavan puhuttua ja merkitsin ylös tauot ja muut nonverbaaliset asiat, joilla katsoin olevan merkitystä, esimerkiksi itkun ja naurun ja huokaukset. Tauot merkitsin näkyviksi (...) tavalla, samoin itkun ja naurun kirjoitin (itkua) (naurua). Litteroitua tekstiä 1,5 rivivälillä, fontin ollessa Calibri kokoa 12, oikea ja vasen reunus 3cm ja ylä- ja ala marginaalien ollessa 2cm valmistui yhteensä 58 sivua.

Olen tehnyt litteroituun, tekstimuotoiseen, puheeseen merkintöjä tutkimuksen kannalta oleellisista asioista ja huomioista. Tulostin litteroidut paperit uudelleen ja leikkelin saksilla paperilappusiksi merkintöjeni mukaan tekstistä palasia, lauseita, pitempiä pätkiä ja joskus muutamia sanoja. Jätin alkuperäiset merkinnät ehjään versioon paikalleen varmuuden vuoksi muistiksi, jotta voin palata siihen kohtaan kokonaisuudessaan, josta palat leikkelin. Palasista muotoutui uusi kokonaisuus, kolme eri tarinaa, jolla pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseeni. Analyysissä pyrin Polkinghornen (1995, 18) tavalla etsimään aineistosta tapahtumien syy-seuraussuhteita ja luomaan uuden kertomuksen, jossa kertomuksen osilla on merkitys juonellisen kokonaisuudessa. (Polkinghorne 1995,18.)

Hännisen (1999) esittämän tavan mukaan vanhempien tarinoissa on sankaritarinan, tragedian, draaman ja satiirin elementtejä. Kuitenkin aineiston pakottaminen näihin kategorioihin vaikuttaisi väkisin vääntämiseltä ja olisi tullut houkutus ottaa vaan tietynlaisia osia analyysistä mukaan lopulliseen raporttiin. Päädyin tästä syystä muodostamaan kolme tyyppitarinaa. Jotka ovat osin koostettu useammasta kertomuksesta tyyppittelyä ja teemoittelua apuna käyttäen. Kolmannessa muutos –tarinassa on taas selkeästi erotettavissa kaksi eri tarinaa kokonaisuudessaan. Toivon, että tarinallisen analyysin keinoin pystyn tuottamaan juonellisia tarinoita niin, että niiden kirjoitetussa muodossa säilyy todentuntu ja ne herättäisivät lukijassa ajatuksia ja tunteita. Haasteltavien ja heidän lastensa anonyymiuden säilyttämisen vuoksi olen välttänyt kertomasta yhden henkilön henkilökohtaista erityistä elämäntapahtumaa niin, että se sisältäisi erityisiä yksityiskohtia. Osan tarinoista olen muodostanut monista kertomuksista kuitenkin niin, että aineiston alkuperäiset kertomukset eivät saa vääriä tarkoituksia ja merkityksiä.

Syrjälän (2001, 214) mukaan narratiivisen tutkimuksen voima on todentunnussa, jonka uskottavuus ei pohjautu perusteluihin tai väitteisiin vaan tarinaan eläytymiseen ja vakuuttuneisuuteen sen kautta. Narratiivisen tutkimuksen kirjoittamisen haaste, jonka päätin ottaa vastaan, Syrjälän (2001, 214) mukaan on saada myös lukija vakuuttumaan ja eläytymään ja kokemaan kertomuksen todentunnun. Aineistoni kuusi eri kertomusta olivat hyvin syvällisiä kertomuksia. Kertomuksissa oli ajallisesti ja juonellisesti samankaltaisuuksia, mutta myös toisistaan selkeästi erottavia piirteitä. Jo litterointivaiheessa

havaitsin kolme juonellisesti erilaista kertomusta. Kertomukset kävivät ikään kuin vuoropuhelua keskenään, johon myös tekemäni analyysi perustuu.

5.3 Tutkimuksen eettisyys

Metodologia liittyy myös keskeisesti tieteen etiikan kysymykseen, millaista on hyvä tutkimus eli millaiset ovat tutkimustyön sisäiset normit. Yksi tällainen normi, joka velvoittaa tutkijoita, on velvollisuus käyttää tieteellistä menetelmää ja argumentoida tieteellisen päättelyn mukaan. Eri tieteenaloilla on metodologisia erityispiirteitä, jotka liittyvät niiden peruskäsitteisiin. Metodologian ja tieteenalan peruskäsitteiden välinen vuoropuhelu johtaa teoreettisiin valintoihin. (Haaparanta & Niiniluoto 1998, 86: Metsämuuronen 2003, 162.) Tutkimuksessa teoria- ja metodologiavalintojen tulee olla yhteensopivia. Tutkimuksen tekijän tulee pystyä perustelemaan valintansa ja ottamaan huomioon valintojen seuraukset.

Etiikka ja moraalit ohjaavat ihmisten arkipäiväisiä pohdintoja ja oman elämän kysymyksiä ja suhteutumista omiin ja toisten tekemisiin. Eettinen ajattelu on kykyä pohtia, mikä on oikein tai väärin. Etiikka ja moraalit käsitteinä ovat monesti rinnakkaisia, mutta eroteltuina moraalit tarkoittaa ihmisten tekoja, joita arvioidaan tiettyjen vallitsevien normien mukaan moraaliksi tai epämoraaliksi. Etiikalla taas tarkoitetaan moraalisiin kysymyksiin kohdistuvaa tutkimusta. (Kuula 2011, 21-22.)

Tieteen etiikka on sitoutumista rehellisyyteen, avoimuuteen ja kriittisyyteen. Tieteellinen tutkimus voi olla eettisesti hyväksyttävää ja luotettavaa ja sen tulokset uskottavia vain, jos tutkimus on suoritettu hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla. Tutkimuksen uskottavuus ja tutkijan eettiset ratkaisut kulkevat käsi kädessä. Uskottavuus perustuu siihen, että noudatetaan hyvää tieteellistä käytäntöä. Olen pyrkinyt tarkasti viittaamaan muihin tutkimuksiin ja merkitsemään toisten tekemän työn ja saavutukset asianmukaisella tavalla huomioon. Tutkimuksen eettisyyttä on myös se, että tuloksia ei saa yleistää kritiikittömästi. Tuloksia ei saa keksiä tai kaunistella. Käytetyt me-

netelmät on kirjoitettava auki, myös tutkimuksen puutteellisuudet. (Hallasmaa 2002; Kuula 2011, 29; Hirsjärvi ym. 2000, 29-29.)

Tutkimusprosessi eroaa arkisesta haastavasta ongelmanratkaisusta lähtökohtanaan teoria ja etenee vaihevaiheelta. Tutkimukseen sovelletaan tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Tutkimuksessa toteutetaan tieteellisen tiedon luonteeseen kuuluvaa avoimuutta ja vastuullista tiedeviestintää tutkimuksen tuloksia julkaistaessa. Toivo Salosen (2004) mukaan tutkimuksellinen ideaalikäytäntö näkee eettisyyden tarkoittavan tutkijan ja tutkimuskohteen periaatteellista tasa-arvoisuutta. Eettisyyden vaatimus koskee koko tutkimusprosessia. Tutkimukseen mukaan tulevia ihmisiä, haastateltavia on kohdeltava kunnioittavasti. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 78-81; Salonen 2004, 87-88, 103.)

5.4 Tutkimusvalintojen ja tutkimuksen tekemisen eettinen pohdinta

Eettisyys on yksi tutkimuksen luotettavuuden ja arviointikriteeri. Tutkimuskohteen määrittely on kokonaisuudessaan laajempikin tieteenalaan liittyvä kysymys, koska jokaisella tieteenalalla on omaleimaiset arvolähtökohdat, ihmiskäsitykset ja toiminnan tavoitteet. Tutkimusaiheen valinta on jo itsessään eettinen valinta. Puhutaan myös eettisestä kestävyyydestä. Eettisellä kestävyydellä Tuomi ja Sarajärvi (2009, 128) tarkoittavat tutkimusaiheen valintaa. Kenen ehdoilla aihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 128-130.)

Tutkimusaiheen tulee olla sellainen joka on toteutettavissa. Arvot ja intressit ohjaavat esiin tulevia periaatteellisia ja käytännön valintoja. (Salonen 2004, 103.) Tutkimusaihe oli minulle luonteva valinta työkokemuksen kautta sekä mielenkiintoinen kohde. Tapauspaikkatyössä ohjaajan tehtävissä lapsen ikävä vanhempaa kohtaan, jonka luona ei asu, on joskus lähes käsin kosketeltavaa. Monesti olen vastannut lasten kysymyksiin, ”milloin voin mennä isän/ äidin luo yöksi” tai ”voisikohan mennä isän/äidin kanssa seuraavalla kerralla katsomaan sitä koiraa, joka jäi sinne kotiin tai nähdä uutta siskoa tai veljeä tai isän uutta vaimoa tai äidin uutta miestä ”. Samoin olen käynyt keskustelua

lasten kanssa siitä, ”onko isä/äiti täälläkin humalassa tai huutaakohan se” tai siitä, kuinka on normaalia, että jännittää, kun äiti tai isä on vankilassa ja tulee tapaamiselle vartijoiden saattamana tai kun näkee isää/ äitiä vuoden tai kahden vuoden tauon jälkeen.

Eroja, eron vaikutuksia lapsiin ja perherakenteiden muuttumista on tutkittu ja aiheesta löytyy tieteellistä kirjallisuutta, joita olen lukenut ja hyödyntänyt. Vanhempien välisiä riitoja koskien eron jälkeistä huoltajuutta ja eron jälkeisen vanhemmuuden toteutumisesta on tutkittu vähän. Myös huoltajuusriitojen vaikutuksia lapseen on tutkittu vähän. Tutkielmani aihe kietoutuu hyvin hankaliin tilanteisiin, joista on lapsille kauaskantoisia seurauksia. Yhden tapaamispaikan asiakkuudessa on maan erolukuihin verraten pieni joukko lapsia ja vanhempia. Kuitenkin asiakkaita Oulun kokoisessa kaupungissa on määrällisesti paljon. Tapaamispaikan asiakasperheiden kohdalla eroon liittyvä kriisi on ”jäänyt päälle” ja siihen on yleensä ymmärrettävät syyt. Lapsen näkökulmasta tämä erityinen tilanne on hyvin ristiriitainen ja valitettavaa on se, että kaikki ammattilaisista eivät näe tätä lapsen ristiriitaista kasvuolosuhdetta suojelusta vaativana asiana. Mielestäni sosiaalityön opinnäytetyössä on tärkeää ja eettisesti perusteltua tuoda esiin yhteistyövanhemmuuteen vaikuttavia tekijöitä kuten myös asioita, jotka ovat vanhempia tukeneet ja auttaneet kohti yhteistyövanhemmuutta ja sen kehittymistä, joka lapsen kannalta on paras vaihtoehto (mm. Koskela 2009, Sinkkonen 2005). Yksi intressi tutkimusaiheen valintaan on myös tiedon tuottaminen tapaamispaikkatyön kehittämiseksi.

Tutkimusaiheen valinnan jälkeen Hirsjärven (2000) mukaan seuraava eettistä pohdintaa vaativa kohta on tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden kohtelu. Tällöin huomio kiinnitetään tiedonhankintatapoihin ja koejärjestelyihin. (Hirsjärvi ym. 2000, 26-28.) Myös tutkimuseettinen neuvottelukunta on jaotellut tutkimuseettiset periaatteet kolmeen osa-alueeseen koskien tutkittavien itsemääräämisoikeutta, vahingoittamisen välttämistä, yksityisyyttä ja tietosuojaa. (Rauhala ym. 2011, 239). Laadullinen tutkimus on kokonaisvaltaista tiedon hankintaa ja aineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa ja suositaan metodeja, joissa tutkittavien esimerkiksi henkilöiden kokemukset tulevat hyvin kuvattua. Tutkimuksen tekemisen eettiset kannat vaikuttavat tutkimuksessa tehtyihin ratkaisuihin. Tutkijalla on monia velvollisuuksia koskien tutkimuksen to-

teutusta. Velvollisuudet koskevat esimerkiksi haastateltavien kohtelua ja informoimista kuten myös vaitiolovelvollisuutta. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 51, 78-81; Hirsjärvi ym. 2000, 155.)

Kun tutkimus kohdistuu ihmisiin, tutkimuksen suunnitteluvaiheessa tulee tarkasti pohdita, miten heidän suostumus hankitaan, millaista tietoa heille annetaan tutkimuksesta ja millaisia riskejä osallistumiseen mahdollisesti sisältyy. Hirsjärvi ym. (2002) lainaa Kuitusen (1995, 29) tekstiä, jossa hän toteaa, että tieteen moraalisisissa ohjeissa eli tutkimuksen eettisissä ohjeissa näyttää olevan ydinsisältönä moraalinen vaatimus siitä, että tutkimukseen osallistuvilta henkilöltä vaaditaan asiaan perehtyneesti annettu suostumus. Perehtyneisyys tarkoittaa sitä, että kaikki tärkeät näkökohdat, siitä mitä tulee tapahtumaan ja mitä saattaa tapahtua tutkimuksen aikana, kerrotaan tutkijahenkilölle ja hänen tulee olla kykenevä ymmärtämään saamansa informaatio. Suostumus sisältää sen, että henkilö on pätevä tekemään rationaalisia ja kypsiä arviointeja, ja että osallistumissuostumus on täysin vapaaehtoinen. (Hirsjärvi ym. 2002, 26-27.)

Sain tutkimussuunnitelman sain valmiiksi keväällä 2014. Tämän jälkeen hain Oulun ensi- ja turvakodin toiminnan johtajalta tutkimusluvan, jonka nojalla pystyin etsimään lisää tarvittavia yhteistietoja asiakastietojärjestelmästä. Kerroin haastateltaville, että osallistuminen tutkimukseen ja haastatteluisissa esille tulevat asiat, eivät tule vaikuttamaan millään tavalla heidän asiakkuuteensa tai kohteluunsa tapaamispaikalla. Kerroin myös heille, joita tapasin kasvotusten tapaamispaikalla työtehtävissä tutkielmani aiheen ja kysyin luvan yhteyden ottoon. Haastateltavat ovat osallistuneet tutkimukseen täysin vapaaehtoisesti. Suostumuksen kysyin puhelimitse ja samalla sovittiin haastatteluaika. Vanhemmille, jotka eivät enää olleet asiakkuudessa, soitin ja kerroin asiani ja ehdotin mahdollisuutta miettiä osallistumistaan rauhassa pari viikkoa. Vanhemmat kuitenkin vastasivat heti ensimmäisen puhelun aikana suostuvatko haastateltaviksi, eivätkä katsoneet tarpeelliseksi miettiä asiaa pitempään. Aineiston sisältöön tai sen luotettavuuteen ei ole vaikuttanut se, että tiesin etukäteen jonkin yksittäisen kohdan osan haastattelemani henkilöiden asiakasprosessista, joka on tullut esille työtehtävää hoidaessani. Se, että olin osalle tuttu henkilö, saattoi vaikuttaa haastattelujen ilmapiiriin hyvällä tavalla. Ilmapiiri haastatteluisissa oli erittäin avoin ja rento. Haastateltavat kertoivat myös itse tyytyväisyyttään siihen, että saivat kertoa tarinansa.

Olen tietoinen salassapitovelvollisuuden sitoumuksesta omalta osaltani. Ihan täydellistä anonyymiutta haastateltaville en pysty lupaamaan siltä osin, että jotkut työkavereistani mahdollisesti pystyvät tunnistamaan yksittäisen henkilön tutkielmasta sitaatien perusteella ja he ovat voineet nähdä kuka on tullut haastatteluun, koska olen toteuttanut haastattelut työpaikalla. Tämän olen haastateltaville kertonut. Työkavereilta on tullut myös ehdotuksia siitä, keitä voisi mahdollisesti haastatteluihin pyytää, heidän ollessa tietoisia gradun aiheesta. Työkavereitani sitoo luonnollisesti salassapitovelvollisuus työn puolesta myös niistä asioista, jotka koskevat tämän tutkielman tekemistä. Haastatellut henkilöt voivat myös itse tunnistaa itsensä valmiista tekstistä.

Neljälle haastattelulle yhteneväistä oli ensimmäisten minuuttien aikana se, että keratessani vielä salassapitovelvollisuuteen liittyvät asiat, jotka olin maininnut jo haastatteluihin kysyessäni, he olivat sitä mieltä, että heitä ei haittaa, vaikka heidät tunnistetaan. Yhdellä vanhemmalla oli meneillään toistuva oikeusprosessi lasten huollosta ja tapaamisesta ja hän kommentoi asiaa seuraavasti:

”ihan sama vaikka nimenki sinne laitat, mä oon niin kypsänä tähän, että annan vaikka yhteistiedotki (nauraa) nytki kolmatta kertaa jo nämä samat asiat puidaan.”

Tiedostan, että olen vastuussa siitä, että tutkimukseni ei saa aiheuttaa vahinkoa kenellekään henkilölle ja esimerkiksi lasten tunnistamattomuuden säilyminen on taattava. Tutkielmani aihe on sen kaltainen, että haastattelut voivat nostaa tunteita pintaan ja olen arkaluontoisissa asioissa noudattanut erityistä sensitiivisyyttä. Olen kertonut haastateltaville, että he päättävät sen, mitä kertovat enkä ole lähtenyt esittämään tarkentavia kysymyksiä, jos olen jo itse haastattelutilanteessa arvioinut asian sellaiseksi, jota en eettisistä syistä tule tutkimuksessa käyttämään. Olen muuttanut nimet niitä käyttäessäni. Myöskin hyvin poikkeukselliset asiat, jotka koskevat esimerkiksi yhtä lasta, olen jättänyt tutkielman ulkopuolelle.

Kysyin yhteensä kahdeksaa vanhempaa osallistumaan haastatteluun. Olen erittäin tyytyväinen siihen, että lähes kaikki vanhempi, joita kysyin haastatteluun, suorastaan innostuivat asiasta ja suostuivat heti. Yksi vanhemmista kieltäytyi mietittyään hetken

osallistumistaan kertoen samalla, että aiheeni on tärkeä. Hänen oman tilanteensa oli kuitenkin tällä hetkellä niin pinnalla, että epäili pystyvänsä puhumaan kokemuksistaan mitään. Yksi vanhemmista perui osallistumisensa myöhemmin, koska, hänen tilanne lasten tapaamisten suhteen hankaloitui odottamattomasti ja hän perui osallistumisensa haastatteluun. Vanhempien kommenttien perusteella voi tulkita aiheen olevan ajankohtainen ja tarpeellinen tutkimusaihe.

Keräämäni aineisto kertoo hyvin erityisistä tilanteista. Aineiston erityisyys ja valikoituus hyvin pieneen joukkoon eronneita vanhempia ei tarkoita sitä, että tutkielman tuottama tieto olisi turhaa. Pelkästään Oulun ensi- ja turvakodin tapaamispaikalla huoltajuusriidat ja lasten tapaamisia koskevat riidat ovat osa päivittäisiä työtehtäviä ja monet palvelun tarvitsijat joutuvat jonottamaan vapaita aikoja. Aineiston tarinoiden kaltaisia kertomuksia on paljon. Kaikki perheet, joissa riidellään lasten huoltajuudesta ja tapaamisista eivät päädy edes tapaamispaikalle saati oikeuteen asti. Monet varmasti luovuttavat ennen sitä ja lapsi kasvaa ilman toista vanhempaa.

Aineistosta löytyi teemoja, jotka toistuivat useassa kohtaa tai saivat paljon tilaa haastatteluissa. Tämän perusteella tulkitsin asian merkityksen suureksi juuri niissä kertomuksissa. Olen analysoinut aineistoa tutkimuseettisten periaatteiden mukaan. Olen tehnyt huomioita ja tulkintoja vain aineistosta, en ole keksinyt omiani tai käyttänyt niitä tietoja, jotka minulla mahdollisesti oli ennen haastatteluja joistakin henkilöistä, joiden kanssa olen työskennellyt tapaamispaikan ohjaajana lasten tapaamisiin tai vaihtoihin liittyvissä tehtävissä.

6 Kolme tarinaa erosta ja vanhemmuudesta

Tutkielmani tehtävänä oli selvittää yhteistyövanhemmuuteen liittyviä tekijöitä. Haastattelutilanteissa vanhemmat kertoivat laajasti tarinoita elämänhistoriastaan ja kokemuksistaan. Kertojien eroprosessi on pitkittynyt eri syistä ja lasten huolto- ja tapaamisriidoista johtuen. Aineisto on laaja, josta olen tutkimuskysymysjohtoisesti rajannut otteet joita analyysissä käytin. Yhteensä kuuden kertojan tarinoista muodostui kolme kertomusta, jotka kuvaavat parisuhteen ja eroprosessin merkityksiä yhteistyövanhemmuudelle ja sen kehittymiselle.

Ensimmäinen tarina on kerrontaa vieraannuttamisesta, joka on juonnettu kolmesta eri kertomuksesta. Tarina on kirjoitettu kertojien näkökulmasta. Se kertoo lapselle haitalliseksi henkilöksi uskotusta vanhemmasta, jolta omaa lasta halutaan suojella. Kaksi haastateltavaa oli lähivanhempia ja yksi oli etävanhempi. Toinen tarina on kuvausta pakotetusta yhteistyövanhemmuudesta, jossa kertojina ovat lähivanhempi ja etävanhempi. Tarinassa on kertojien kuvausta palvelujärjestelmän ja oikeuslaitoksen vaikutuksesta yhteistyövanhemmuuden syntymiseen ja kehittymiseen. Tarinan juoni kulkee vaikeasta alkutilanteesta loppuratkaisuun, jossa vanhemmat ovat veloitettuja toimimaan vastentahtoisestikin lapselle oikeuden parhaaksi katsomalla tavalla. Kertojien oikeusprosessit ovat osin vielä kesken.

Kolmantena on tarina muutoksesta. Tämä kappale koostuu kahden eri kertojan tarinasta. Tarinat etenevät vaihtelevien tilanteiden kautta, alkuvaikeuksista, vaikeasta erosta, väkivallan kokemuksista ja lasten huolto- ja tapaamisriidasta, monista eron aikaisista ja eron jälkeisistä kriiseistä kaikkia osapuolia tyydyttävään loppuratkaisuun tai ratkaisuun, jonka kumpikin vanhempi hyväksyy. Muutostarinoita voisi sanoa selviytymistarinoiksi tai hyväksytyiksi tarinoiksi. Kertojina ovat lähivanhempiaiti ja etävanhempisi.

6.1 Vieraannuttamisen tarina

Vieraannuttamisella tarkoitetaan vanhemman systemaattista ja tarkoituksellista toimintaa, jolla pyritään lapsen ja toisen vanhemman vuorovaikutussuhteen vaikeutumiin ja joskus jopa vuorovaikutussuhteen katkeamiseen. Vieraannuttamista voidaan käyttää myös keinona huoltajuusriidoissa tai sen avulla pyritään vaikuttamaan oikeuden ratkaisuihin manipuloimalla lasta. Häkkänen-Nyholm (2010, 6) esittelee Darnallin (1998) jakaneen vieraannuttajat kolmeen tyyppiin sen mukaan, mikä asenne vieraannuttajavanhemmalla on lapsen ja toisen vanhemman suhteeseen. Naiivi vieraannuttaja on tietoinen toisen vanhemman osallistumisen merkityksestä lapsen elämään, mutta mahdollisuuden tullen, hän sanoo kielteistä toisesta vanhemmasta pyrkien aiheuttamaan negatiivisia tunteita lapsessa toista vanhempaa kohtaan. Aktiivinen vieraannuttajavanhempi tiedostaa toisen vanhemman merkityksen lapselle, mutta hän ilmaisee lapselle voimakkaita turhautumisen tunteita ja kaunaa toista vanhempaa kohtaan, mikä aiheuttaa negatiivisia lapsessa tunteita. Kolmas tyyppi on vieraannuttaja, jolla on pakkomielle tuhota toisen vanhemman ja lapsen välinen suhde. (Häkkänen-Nyholm 2010, 1-7)

Tutkielmani aineiston mukaan omaa lasta halutaan suojella henkilöltä, joka on vahingoittanut tai voi vahingoittaa lasta. Kertojat myös arvioivat, että joskus toisen vanhemman ja lapsen välinen suhde ja sen ylläpitäminen on haitallista lapsen kehitykselle. Milloin oma vanhempi on lapselle haitallinen? Milloin on kyse kiusanteosta, milloin kostamisesta? Millainen tarina olisi lasten näkökulmasta kerrottuna? Vieraannuttamisen tarina on kertomusta kertojien näkökulmasta ja heidän elämäntapahtumiensa todellisuutta. Kertojina ovat lähivanhempiaidit H4 ja H6 sekä etävanhempia isä H1.

Eroon johtaneet syyt, prosessin kokonaisuus, menneisyys ja menneisyydessä koetut tuntemukset vaikuttavat siihen, millaisena ihmisenä entisen puolisonsa näkee.

H6: "Alusta asti meillä oli samat haasteet parisuhteessa. Hän (entinen puoliso) pyrki sanelemaan, ketkä olivat minulle sopivia kavereita ja ket-

kä eivät olleet niin sopivia. Pikkuhiljaa vanha kaveripiirini alkoi kaventua. Vietimme aikaa vain hänen kavereiden kanssa. En koskaan osannut ajatella, ettenkö menis hänen kanssa naimisiin ja saisi lapsia. Olin huolehtinut koko elämäni jostakin, olin huolehtinut omista sisaruksista ja ystävistä, kun heillä oli vaikeaa. Kerrankin joku välitti minusta. Joku tiesi kuka on hyvä ja kuka huono minulle.”

H4: ”Lapset synty ja emmää tajua, väsyin niin siihen suhteeseen. Elin neljän seinän sisällä. Ei ollu enää ystäviä, hän oli karkottanu ne kaikki. En ollut koskaan ollut yhtä yksinäinen. Ja mun piti maitokauppaanki ottaa ne lapset vaikka se oli kotona.”

Väkivalta tuli kertojan H6 suhteeseen varhaisessa vaiheessa. Ensin väkivalta oli sosiaalista, eristämistä ystävistä; myöhemmin rahalla kiristämistä, taloudellista väkivaltaa. Kertoja eli lasten kanssa kotielämää ja mies teki, mitä halusi. Lapset olivat isälleen rakaita. Isä huolehti lapsista. Hän huolehti lapsista niin kuin halusi ja milloin halusi. Lasten ja isän välinen suhde oli lämmin. Joskus lapsia pelotti, kun äiti kyseenalaisti isän tekemisiä, kun isä suuttui silmittömästi. Henkinen väkivalta oli pitkäkestoista ja raastavaa. Olisi ollut helpompaa, jos väkivalta olisi ollut fyysistä. Suhteesta olisi silloin myös ollut hyvä syy lähteä. Muuten siihen ei ollut voimia.

H4: olihan meillä niinku väkivaltaa ollu koko ajan siinä, eli sehän on sellanen että sen kanssa pitää olla koko ajan joka asiasta samaa mieltä ja lukee sen ajatukset ja sehän on ihan sairas. Ja sit siihen tottu siihen kun oikeasti alistetaan siihen, että mä en aina ollu sellanen, että mä en ossa mittään, vaikka kyllä mä niinkö pärjäänki, että oon sillaa vahva. Siellähän se hakkas mua koko ajan ja mut silti se sai mut jotenki puhuttua niin että mä en lähteny ja kyllä se äiti yritti mutta ei se saanut mua jäämään kun oli kotona käymässä. Sitten synty poika ja sitten vielä tyttö ja se oli yhtä helvettiä. Siis ku mä en enää jaksanut, että kun mä en koko aikana mitä me oltiin yhdessä monia vuosia, mä en ikinä osannu tehdä hyvää ruokaa, mä en osannu hoitaa lapsia, pestä pyykkiä, en siivota (...) mä en niinkö osannu yhtään mitään ja sit just kun se on niin arvaamaton. Sitähän mä ihmettelin ko sitä oikeasti tuntu että ei tää voi iäisyyttä kestää. Mutta sitte kuitenkin ja että sama vaikka se mua hakkais mutta sitä riskiä en halunnu ottaa että se hakkais noita lapsia ja oon mä jälkeen päin sanonu äitille, että oisit köyttäny mut patteriin”

Suhteen alusta asti alkanut fyysinen väkivalta alisti kertojan (H4) uskomaan, että myös käytetty henkinen väkivalta on oikein häntä kohtaan. Läheiset reagoivat tilanteeseen niin, että he yrittivät saada suhteen väkivaltaisen miehen kanssa loppumaan. Mutta, mikä se on se, joka saa jäämään? Huoli puolisoista on suuri, kun ymmärtää että hänhän on sairas ja tarvitsee apua. Auttamisen halu, toivo muutoksesta, yhteiset käynnit pari-

terapiassa eivät johtaneet mihinkään. Kertojan mies ei ymmärtänyt tarvitsevansa itse apua koska hän koki, että syy on toisessa. Kertoja eli pitkään suhteessa kunnes alkoi todella pelätä lastensa puolesta. Ero lasten isästä oli helpotus kertojalle, mutta heitä yhdisti edelleen lapset.

Toinen kertoja (H6) on ymmärtänyt jälkeensä, suhteen jo loputtua, kokeneensa henkistä väkivaltaa seurusteluajoista asti. Henkinen väkivalta voimistui lapsen syntymän myötä. Fyysinen väkivalta alkoi eron jälkeen, kun ymmärrys siitä, että yhteen ei enää palata ja toisen tekemä irtiotto tuli todelliseksi puolisolle. Lasten asioista on tehty lastenvalvojan vahvistama sopimus heti eron jälkeen, jota lasten isä ei noudattanut. Lapsista tuli uusi vallankäytön väline, jonka yhteishuoltajuus mahdollisti. Ei ollut laillisesti väärin, jos isä palautti lapset kaksi tuntia myöhässä ilmoittaen siitä, vaikka kertojan ja lasten oli määrä mennä perhejuhliin. Lapset alkoivat oireilla isän luona vietettyjen viikonloppujen ja arki-iltojen jälkeen. Pian lapset alkoivat hermostua, kun lähtö isän luota lähenei. Kertoja kieltäytyi antamasta lapsia. Tästä seurasi fyysisen väkivallan uhkaus ja turvakotijakso. Kertoja haki yksinhuoltajuutta, jota ei myönnetty lasten isän sitä vastustaessa. Oikeuden istuntoja on ollut monta liittyen väkivaltaan ja huoltajuus- ja tapaamisriitoihin. Isälle on väliaikais määräyksessä myönnetty lasten valvotut tapaamiset.

”H6: kyllä lapsen psyykinen kasvu ja kehitys pitää ottaa huomioon. Kuinka hyvä se onkaan ajatuksena se yhteistyötoimintavanhemmuus, mutta se että sillekin on aikansa ja pitää olla raja kauanko sitä yrittää ja kun toiselle ei riitä mikään vaan se elää omissa todellisuudessa se haluaa uskoa, että asiat on niin miten se sanoo.”

Kertoja (H1) oli kuullut sanan vieraannuttaminen tv- dokumentista ja jäänyt kuuntelemaan, kun puhuttiin ihan kuin hänen omasta elämästään. Lasten ja isän etäännyttäminen toisistaan alkaa yhdestä iskusta. Kertoja on lyönyt entistä vaimoaan kerran, jolloin tämä hakeutui turvakotiin. Kertoja kokee iskun puolustukseksi. Hän tiedostaa, että se oli väärin. Vuosia jatkunut henkinen väkivalta oli tullut päätökseen. He molemmat olivat uhreja, entinen vaimo kerran, kertoja itse monen vuoden ajan. Pari teki yhdessä eropäätöksen. Lapset jäivät asumaan äidin kanssa perheen kotiin yhteisestä sopimuksesta ja äidistä tuli lasten virallinen lähivanhempi. Alussa tapaamiset olivat epäsäännöllisiä, mikä sopi molemmille vanhemmille ja lapset viettivät isän kanssa

paljon aikaa. Vanhemmat katsoivat, että voivat sopia tapaamiset aina erikseen töidensä ja muiden menojen mukaan. Tilanne muuttui jostain syystä yhtäkkiä. Kertoja epäili, että lähivanhemmalla oli tuolloin lyhyt seurustelusuhde, joka saattoi vaikuttaa tilanteen kulkuun. Kertoja ymmärsi, että lasten uuden perhetilanteen vuoksi olisi kiu-sallista, jos tilanne jatkuisi ennallaan niin, että hän vierailisi entisessä kodissaan ja ha-kisi lapsia sieltä entisen vaimonsa uuden miesystävän asuessa siellä myös. Kertoja ja entinen vaimo saivat sovittua säännölliset viikonlopputapaamiset ja äiti kuljettaisi lapset isän luo. Tapaamiset alkoivat kuitenkin harventua. Lapsille oli sovittu muita menoja viikonlopuille, jotka oli määrä viettää isän luona. Pian hänelle kerrottiin myös muita syitä. Pisimmillään oli kulunut viisi kuukautta, että kertoja ei ollut nähnyt lapsi-aan. Ennen taukoa lasten tapaamisia oli värittänyt monet eri yhteydenotot lastensuo-jelusta ja terveydenhuollon ammattilaisilta. Kertoja oli suhtautunut näihin rauhalli- sesti perheensä tilannetta tulkiten ja ymmärtäen.

H1: no onhan niitäkin tullut lastensuojeluilmoituksia ja tämmönen oli yksi tää humalassa olo, ja sitten yhteen aikaan oli, että täitä tarttuu minun luota lapsille ja että ex-vaimo ei voi lapsia päästää minun luo kun täitä tarttuu ja on aina vaihtunut se teema, että minkä takia ei vois tulla.

H1: Siinä tulee ikävä, mutta se ei ole suurin ongelma, koska se ikävä on sillä lyhyelläkin aikaa, koko ajan. Niin kun kun lapset tulee pitkältä tauolta minun luo niin tahtoo olla että se on taas enempi hakemista se alku, kos- ka pienet lapset ei osaa sanallisesti tunteita sanoa vaan se kiukuttelu ja tämmöstä (...) ja nyt kun ovat vanhempia ja alkaa olla kavereita ja muuta niin niissäkin merkeissä tauko on aika haasteellinen. Niillä on kaverit naa- purustossa ja pitää alkaa käynnistää suhde uudelleen niidenki kanssa.

Kertoja (H6) ei näe tulevaisuutta yhteistyövanhemmuudelle lasten isän kanssa. Luot- tamusta on vaikea rakentaa, jos lasten isä etsii hänen toiminnastaan äitinä vajavuuk- sia. Lapsista tehdään nimettömiä lastensuojeluilmoituksia usein. Kertoja epäilee las- ten isää niiden tekijäksi. Perheellä on asiakkuus moneen eri tahoon ja lastensuojelun tarpeen selvittämisen jälkeen kun todetaan, että lastensuojelun tarvetta ei ole, teh- dään uusi ilmoitus. Kertoja ei näe lasten edun mukaisena jatkuvia kuulemisia ja pala- vereja.

H6: ”koko ajan kääntää oman toiminnan minun toiminnaksi ja hakee näin omalle toiminnalleen oikeutusta. Ei se yhteistoimintaa edistä, jos se tekee lasten äidistä (...) olen koko ajan joutunut miettiin, teen näin, mitä seuraa, teen noin mitä seuraa ja olen koko ajan joutunut miettimään

niin paljon, että miten se kääntää niitä. Olen ilmoittanut hänelle kaikki lapsiin liittyvät asiat sopimuksien mukaan. (...) Alan olla saatanan väsynyt tähän selvittämään. Sanon aina viranomaisille että tilatkaa laput sieltä sieltä sieltä ja siltikään niissä ei se meidän elämä näy, ei meidän arki näy niissä lapuissa mitä me eletään (...) yhestä paikasta torpataan ollaan yhteydessä seuraavaan ja mulla soi aina puhelin (...) lastensuojeluilmotukset saa tehdä joo, mutta kyllä se on viranomaisten väärinkäyttöä.

Kertoja (H4) pääsi irrottautumaan väkivaltaisesta parisuhteesta. Kertoja kuvaili, että lasten isä ei ollut ollut koskaan ollut kiinnostunut lapsista. Toiselle paikkakunnalle muuton jälkeen, isä kiinnostui ja halusi lapsia luokseen. Lasten ja isän väliset tapaamiset toteutuivat ensin isän luona, mikä ei kertojen mukaan sujunut ongelmitta ja herätti huolta entisen puolisonsa vanhemmuudesta ja lasten hyvinvoinnista tämän luona.

H4: ”ne oli niin pieniä (...) ja silloin ne soitti sieltä että täällä on ihan hirveetä ja isä huutaa heille koko ajan ja lapsella oli pylly niin palanu että tuota ei mä en voinu ees kuvitella, että voi olla niin pahana, että se meni vaippaihottumalle, että ei kai sehän olis ollu lastensuojelu mulla oven takana, että miten sää annat lapset tuollaselle vastuuttomalle.”

Lasten ja isän tapamaiset isän luona loppuivat, kun kertoja (H4) ei luovuttanut lapsia hänelle enää. Kertoja alkoi hakea yksinhuoltajuutta asianajajan avustuksella. Yksinhuoltajuudesta keskusteltiin ensin sovitteluistunnossa, mutta kertojen entinen puoliso ei suostunut siihen. Yksinhuoltajuushakemus etenee tällä hetkellä käräjäoikeudessa. Isällä on valvotut tapaamiset lasten kanssa ja mikäli se kertojasta on kiinni valvottuina pysyvät vastakin.

H4: ”Nää valvotut tapaamiset on niinkö ainoita joihin mä voin suostua. Välillä se uhkas viiä ne kokonaan (...) En mä halua, että mun lapset joutuu kuulemaan sellasta elämää mitä se elää. Mää haluan, että niillä on turvallinen koti missä ne voi olla, eikä tarvii pelätä. (...)Muutama kuukausi oli taukoa kun mä että nyt tää loppuu, että nyt mä en enää anna lapsia ja se oli itekki aikasemmin jo sanonut et hää haluaa valvotut tapaamiset että ku sää valahtelet koko ajan kaikkea”

Omien lasten evääminen oman isän elämästä on kertojen (H1) mukaan pahinta, mitä voi tapahtua. Hän mietti, uskoivatko myös lapset oikeasti, että hän on paha. Miten entisen vaimon ajatusmaailma voi vääristyä? Kertoja sanoo, että hän voisi ymmärtää, jos hän olisi päihdeongelmainen. Hän kertoo olleensa läsnä oleva isä, hoitanut lapsia ja tehnyt osansa kodinhoidollisista töistä. Kertoja katsoo huoltajuus- ja tapaamisriito-

jen horjuttavan omaa vanhemmuuttaan. Hän kertoo tulevansa epävarmaksi, eikä tiedä, miten lasten asioita tulisi entisen puolisonsa kanssa hoitaa ja sopia. Tilanne on vaikuttanut psyykkiseen terveyteen. Kertoja on ollut pitkällä sairauslomilla työstään. Tapaamiset lasten kanssa ovat oikeuden määräyksestä olleet tuettuja ja myöhemmin tapaamiset siirtyivät kotiin valvottujen vaihtojen kautta, koska oikeus katsoi, että hän ei tarvitse tukea lasten hoitamisessa ja kasvattamisessa. Samaa mieltä oli myös tapaamispaikan henkilökunta. Tilanne on kuitenkin kehittymässä taas siihen suuntaan, että tapaamiset eivät toteudu sovitusti.

Yhteistyövanhemmuuden haasteiksi kertoja (H1) mainitsee palvelujärjestelmässä valitsevan sukupuolisidonnaisuuden ammattilaisten asenteissa. Eroauttamisen työntekijöissä ja kohtaamisissa on eroja, riippuen siitä, millä taholla asioi. Perhe on kohdannut erovanhemmuuteen ja perheensä tilanteen problematiikkaan liittyen monia sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia. Kertoja näkee turvakodin näkemyksillä olevan iso rooli jatkossa lapsia koskevissa asioissa. Kertoja kokee turvakodin korostavan naisia uhrina. Hän kokee olevansa enemmän uhri itse ja on ollut sitä jo vuosia sitten. Olosuhdeselvityksen tehneen työryhmän hän sen sijaan näkee käsitelleen asioita neutraalisen asiallisesti.

Lapset aistivat vanhempansa hermostuneisuuden keskeneräisten asioiden vuoksi, jotka koskevat heitä. Kertoja (H6) jännittää oikeudenistuntoja ja yhteydenotot eri tahoihin koskien lasten huoltajuus- ja tapaamisasioita vaikuttavat hänen oman jaksamiensa ja sitä kautta vanhemmuuteensa. Hän toivoo saavansa rauhan elää lastensa kanssa. Lapset kysyvät äidiltä aistiessaan kodin ilmapiirin: ”mitä se isä nyt on tehnyt”. Kertoja näkee, että asioilla ei ole aina kahta puolta. Kertoja näkee, että yhteishuoltajuus ei heidän tilanteessaan ole muuta kuin vallankäytön väline. Yhteistyövanhemmuutta kertoja ei näe mahdollisena tulevaisuudessakaan. Kertoja (H6) ajattelee asiaa myös lastennäkökulmasta ja tulevaisuudessa antaa tilaa ja mahdollisuuden lapsille itse valita. Kertoja (H4) ei näe mahdollisena sitä, että lasten ja heidän isänsä välinen suhde voisi kehittyä tulevaisuudessakaan ja tapaamiset ovat nyt vain pakon sanelema asia.

H6: "joskushan voi olla se tilanne, että haluaa kokeilla, mutta se on sitte hänen oma valinta ja onhan se mahdollinen, että menee sitte käymään kylässä"

H4: "Se on niin hirvee häpee mun lapsille, että niillä on tuomonen isä. Mää haluan sen yksinhuoltajuudenkin ihan sen takia, että mää vaihan niitten nimet. Ne ei joudu sen häpeessä kyllä elään. Nythän tuo on täällä, niin kai nää täällä valvoo"

Lapsilla on ollut isänsä, kertojan (H4) entisen miehen, kanssa valvottuja tapaamisia kahden vuoden ajan. Kertoja luottaa, että lapset ovat turvassa tapaamispaikalla. Valvottuja tapaamisia hänen puolestaan saa olla, mutta harvemmin kuin kuukausittain. Kertojan pelkoja ovat lasten kaappaaminen ja lapsiin kohdistuva fyysinen väkivalta. Kertoja on sitä mieltä, että lasten tulee tietää taustansa, mutta nimenomaan tietäminen riittää, hän ei halua, että lapsille ja heidän isälleen kehittyisi lämmintä isä-lapsi -suhdetta. Kertoja ei anna lasten puhua puhelimesta isän kanssa, koska lapset ovat oireilleet puheluiden jälkeen.

H4: "kun se on sekunnissa ihan eri ihminen, kai joku sivupersona. Ei se lapsiin vaikuta se, miten se niille puhuu täällä, kun koti on turvallinen."

H4: "poika ei halunnu puhua sen kanssa. Mutta sillain että poikakin on nyt tykänny olla täällä tapaamisilla. Ne on tykänny tulla tänne sillai ja olla."

Molemmat tarinan lähivanhemmat kertojat (H4 ja H6) eri sanoin kuvaavat, miten olisi voinut mennä toisin ja paremmin heidän itsensä kannalta, mutta lapset tekevät heille menneisyydestä hyväksyttävän.

H4: "Että kyl mä niinkö se on semmonen en mää niinkö lapsia kadu mutta kyllä mä tuota ihmistä kadun, vaikka mää aattelen, että sitten mulla ei olis nuita lapsia. "

H6: "Olen miettinyt paljonki, millaista elämä olis jos ei oltais koskaan tavattu."

H4: "Nyt on hyvä tilanne kuitenkin ja nyt ko on nämä valvotut tapaamiset saanu, että ei tarvi koko ajan sen hullun kans hyppiä niin on saanu vähän omia asioitaki eteenpäin."

Kertoja (H4) kuvaa, miten yhteistyövanhemmuus parhaimmillaan toimisi. Hänen mukaansa elämä olisi paljon laadukkaampaa lapsilla ja vanhemmilla, jos lapsilla olisi kaksi kotia, joissa molemmissa olisi hyvä olla. Kertoja kuvaa arjen pelastukseksi sitä, että voi-

si soittaa esimerkiksi lasten sairastuessa toiselle vanhemmalle, että olisiko hänellä mahdollista auttaa, vaikka varsinaista tapaamista ei ole sovittu. Hän nostaa toiseksi asiaksi taloudellisen avun. Jos yhteistyö toimisi ja voisi olla tekemisissä avoimesti ja puhua lasten kaikista asioista, olisi matalampi kynnyks kysyä, voisiko toinen tehdä jonkun isomman hankinnan lapselle.

H4: ”Eli on samanlainen vanhempi ko määki. Että ko vertaa niin nyt mää tiedän, mitä on ko on mies joka oikeasti osallistuu. Ja se, että mä pääsisin kerran kuussa jonnekin kahville jonku kanssa, niin en mä ole tottunut. Mä olen tottunu siihen, että mä oon kotona ja mun harrastuksia on pyykinpesu ja siivous (nauraa).”

Kertoja (H4) tietää, millaista on elää myös väkivallattomassa parisuhteessa. Hän vertaa mennyttä ja nykyisyyttä ja väkivallan kokemusten välitöntä vaikutusta omaan vanhemmuuteen. Hän kertoo, että ei ole aikaisemmin jaksanut olla lasten kanssa. Omat voimat menivät toipumiseen ja uusien voimien keräämiseen ja yritykseen välttää väkivaltaa.

H4: ”Kyllä se väkivalta syö ihmisen se syö sisältä sielusta. Sillä mää sain silloin aikanaan rauhaa, kun mää annoin sille rahaa, niin sitten se pysy vähän aikaa poissa ja mää sain olla lasten kans rauhassa, sillä se psyyke pysy kasassa.”

Uusi väkivallaton tasa-arvoinen parisuhde on auttanut kertojaa (H4) toipumaan entisestä parisuhteesta väkivaltaiseen mieheen ja hän kokee olevansa nyt hyvä äiti. Kertoja on hyvillään, että hänen lapsensa saavat miehen mallin uudesta puolisoistaan. He eivät kertojan mukaan tarvitse omaa isää.

6.2 Pakotettu yhteistyövanhemmuus

Tarina kertoo perhetilanteesta, kun asioista ei päästä sopuun eikä yhteisymmärrystä lasten asioista löydetä vanhempien eron jälkeen. Pakotettu yhteistyövanhemmuus tarkoittaa tässä tutkielmassa sitä, kuinka viranomaiskoneisto ottaa roolia ja tekee ratkaisun lapsen edusta ohi vanhemman tahdon. Kertomus pakotetusta yhteistyövanhemmuudesta on kertojien arjen tosielämästä, jossa he toteuttavat oikeuden määräystä

sanktioiden uhalla. Kertomusten alussa on samoja piirteitä kuin vieraannuttamisen tarinassa. Vanhempien yhteistyö ei ala toimia ja eroprosessiin tulee lasta vahingoittavia piirteitä. Häkkänen-Nyholm (2010, 2-7) kirjoittaa vieraannuttamisen olevan lapsen kehitykselle erityisen vaarallista kuten myös muun muassa Sinkkonen (2005). Häkkänen-Nyholmin (2010, 2-7) mukaan vanhemman ehdoton velvollisuus on edistää myönteistä suhdetta lapsen ja toisen vanhemman välillä myös eron jälkeen, jota turvaa myös lapsenhuoltolaki (HTL). Vanhempi, joka tietoisesti pyrkii vieraannuttamaan lasta toisesta vanhemmasta, rikkoo räikeästi lapsenhuoltolakia (HTL) ja viranomaisten ja oikeuslaitoksen väliintulo on tarpeellinen lapsen edun toteutumiseksi ja mahdollisen vahingon ennaltaehkäisemiseksi. Pakotetun yhteistyövanhemmuuden kertomuksen kertojina ovat lähivanhempiaiti H3 ja kaksi etävanhempia isää H1 ja H5.

H1: No nehän alko siitä kun en määhän muista niin tarkkaa niitä termejä ja nimiä. Ensimmäisessä sovittiin tapaamiset, oiskohan ollut väliaikaismääräys, joka tämmönen ollu se ja se mikkä siinä tuli ennen olosuhdeselvitystä kun sosiaalityöntekijä teki meni oma aikansa niin tapaamiset määrättiin ennen pääkäsittelyä ja muistaakseni sitäkin piti säätää ennen kuin tuli se pääkäsittely. Ja sitte oli se pääkäsittely, missä sitten tuomari ratkaisi nämä huoltajuuden ja elatusasiat ja asumiset ja sen jälkeen ne ei ne tapaamiset ei toteutunut oikeuden määräyksen mukkaan niin minä hain täytäntöön panoa silloin ja sen puitteissa oltiin ensin käräjäoikeudessa ja sitten ex-vaimo valitti siitä vielä hovioikeuteen eli käytiin hovioikeudessa.

Hovioikeuden päätöksen jälkeen lasten ja isän (H1) tapaamiset alkoivat toteutua. Oikeuden päätös on yksityiskohtainen. Vanhempien on noudatettava kellon aikoja tarkasti ja poikkeustilanteisiin kuten lapsen sairastumistilanteisiin on tarkasti määritellyt toimintasuunnitelmat. Perheen on toimittava niin miten hovioikeuden toimittamat paperit sanoo. Lasten elämä on tasoittunut ja he tapaavat vanhempaa, jonka luona eivät asu tavalla, jonka oikeus on katsonut olevan lapsen edun mukainen. Vanhemmilla on yhteishuoltajuus, joka vahvistettiin lopulta hovioikeudessa. Tapaamisvaihdot toteutuivat päätöksen mukaisesti ensin ensi- ja turvakodilla niin, että vanhemmat eivät kohdanneet toisiaan. Molemmilla vanhemmilla oli päätöksen mukaan yhtäläinen oikeus saada lasten tietoja ja tehdä lapsia koskevia päätöksiä.

Toisen kertojan (H5) tarinassa alun hankaluudet joutuivat siitä, että kertojan entinen vaimo halusi elää lasten kanssa omaa elämää, hän ei nähnyt toisen vanhemman osuut-

ta lasten elämässä tarpeellisena. Kertojan mukaan entisellä vaimollaan on persoonallisuushäiriö. Sosiaalityöntekijä oli puhunut kertojalle vieraannuttamisesta ja sanonut, että persoonallisuushäiriöön voi liittyä asioiden yhtäkkinen kääntäminen pääläelleen. Kertoja oli ollut aktiivisesti mukana lasten arjessa parisuhteen aikana. Ilman oikeusjärjestelmän luomaa pakotetta, vanhemmat eivät olisi olleet missään tekemisissä toistensa kanssa.

H5: Kyllä jotenkin siihen kun mietitään mistä lähtökohasta lähti kun ero alkoi, niin siihen missä ollaan tänä päivänä x-vuotta erosta ja tapaamiset on kuitenkin ollut kohtuu säännöllisiä, kaikesta huolimatta.

Kertojan (H3) parisuhde lapsen isään oli alusta asti fiasko. Heillä ei ollut ollut koskaan mitään yhteistä lapsen lisäksi. Eroprosessi alkoi raskausaikana ja lapsen synnyttyä, vanhemmat eivät olleet missään väleissä. Kertoja kiteyttää tilanteeseen johtaneita syitä yhdellä lauseella

H3: ”Hirmu huono suhde ja hirmu huono ero”

Kertoja (H3) kertoo huonosta suhteesta ja eron aikana kokemastaan fyysisestä ja henkisestä väkivallasta, joiden lisäksi hän käyttää väkivaltaa kuvatessaan myös ilmaisu esineellinen väkivalta. Kertoja tarkoittaa esineellisellä väkivallalla hänelle tärkeiden tavaroiden pimeämistä ja piilottamista. Tätä tapahtui eroamisen aikana. Kertoja joutui turvautumaan ulkopuoliseen apuun saadakseen omat tavaransa. Tavaroilla oli tunnearvoa ja tämän tekijä tietäessään halusi kostaa kertojalle tunnearvoa omaavien esineiden kautta.

H3: ”Se oli se kokonaisuus, kaikki fyysinen ja henkinen, miten mä voisin siihen vieläkään luottaa, kun en silloinkaan”

Huono ero oli seurausta huonosta suhteesta ja väkivallasta ja näiden yhteisvaikutuksesta. Kertoja kertoo epäluottamuksen heränneen puolisoa kohtaan jo suhteen varhaisessa vaiheessa. Lapsen ja etävanhemman välisen suhteen kehittymiselle ei ollut hyvät lähtökohdat. Kertojan mukaan lapsen asioista ja niiden sopimiseksi on keskusteltu useaan kertaan viranomaisten ja muiden ammattilaisten kanssa. Oikeusprosessit ovat olleet meneillään melkein lapsen koko elämän ajan.

H3: ...ei se edenny kun siihen asti kun se oli heti tuota halusi oikeusistuntoon heti tuota ja sitten sitä ootettiin heti. Eli ei käyty edes lastenvalvojalla yrittämässä että oltais sovittu vaan heti oikeuteen vaan.

Kertojan (H3) eroprosessiin kuuluivat lukuisat lastensuojeluilmoitukset. Lastensuojeluilmoituksia tuli eroaikeista lähtien, oikeusprosessien aikana, huolto- ja tapaamisriidan aikana kertojan lapsista on tehty lukuisia lastensuojeluilmoituksia. Kertojan luona on käynyt lastensuojelun tarvetta selvittäviä sosiaalityöntekijöitä useita kertoja kotikäynnillä ja lapsia on kuultu.

H3: ”niin ja sitten oli taas semmosia syytöksiä, että minä oon kaikenlainen hullu ja vastuuton. En mä tiä kuka ne ilmoitukset teki, mutta veikkaan että se ite ja sen sukulaiset (...) Ja voihan ne olla muitakin (...) Mää oon aina sanonu niile sossuille, että tänne vaan voi tulla ja meillä on semmosta ku on, vaikka onhan se kun yhenki kerran ne melkein vasta oven takkaa soitti, että oltais tulossa teile. Aine se on yhenlainen pyöritys ja milta se lapsistaki tuntuu. Ilmotukset on todettu aina aiheettomiksi tai että ei tarvetta lastensuojelulle, mutta tuntuu kohtuuttomalta, että haluaa aina jonku shown lasten ympärille”

Oikeus on pitänyt vanhempien (kertojan H3 ja entisen miehen) yhteishuoltajuuden koko ajan voimassa. Kertoja ei ole missään vaiheessa hakenut yksinhuoltajuutta asianajajan suosituksesta. Kertojan mukaan kummallakin vanhemmalla asianajajat ovat hoitaneet huoltajuuteen ja tapaamisiin liittyviä asioita. Prosessin alussa vanhemmat kommunikoivat vaan asianajajien välityksellä. Etävanhempi on hakenut lapsen asumista luokseen koko prosessin ajan. Kertoja pitää tätä kiusaamisena eikä koe, että etävanhempi ajattelisi lapsen parasta. Lapsesta on kertojan mukaan tullut väline todistaa vanhempien paremmuudesta.

Kertojan (H3) lasten tapaamiset etävanhemman kanssa olivat ensin oikeuden väliaikais määräyksen mukaan valvottuja tapaamisia. Valvottujen tapaamisten mentyä hyvin siirryttiin tuettuihin tapaamisiin. Vanhemmat eivät kohdanneet toisiaan tapaamispaikalla ollenkaan vaan lapsi siirtyivät ohjaajan välittämänä vanhemmalta toiselle tulo ja lähtötilanteissa. Vanhemmat eivät olleet tekemisissä lapsen asioista ja elivät molemmat omaa elämää lapsen kanssa. Isällä oli huoltajuuden tuomat mahdollisuuden kysyä lasten terveyteen ja varhaiskasvatukseen liittyviä tietoja. Kertoja sanoi tehneensä parhaansa välittääkseen isälle lasten kuulumisia tapaamisten yhteydessä ohjaajan kautta. Kertoja on kokenut kiusallisina ex-miehensä puhelut terveydenhuoltoon, koska potilasrekisterin dokumenteista, jotka oli kirjattu lapsen kansioon, välittyi

myös tietoja kertojan ja terveydenhoitajan tai lääkärin välisistä keskusteluista sekä kertojan eli lapsen lähivanhemman nykyisestä perhetilanteesta.

H3: "No öö, olosuhdeselvitys tuli vasta siinä vaiheessa kun tätä oli jatkuu vuoden"(...) olosuhdeselvityksestä oli haittaa, koska se oli niin tyhmästi järjestetty, että siellä oltiin yhdessä siellä haastattelutilanteessa. samassa huoneessa ja monta kertaa. Ja mulla ei sitä ihmistä sietäny nähä ollenkaan niin totta kai kun pakotetaan saman pöydän ääreen niin kyllähän minua itkettää ja ahistaa ja minusta saa hullun kuvan, kun tuntuu niin pahalta kun se istuu puolentunnin metrin päässä, niin miten minusta voi saada kukaan positiivisen kuvan"

Käräjäoikeuden teettämästä olosuhdeselvityksestä kertojan (H3) lasten perheen tilanteesta käy ilmi, että lapset olisivat voineet asua kumman vanhemman luona vaan. Kertojan mukaan olosuhdeselvitys on käyttökelvoton, jos tilannetta ei järjestetä vanhempien kannalta neutraaliksi. Kertoja oli kysynyt mahdollisuutta erillisiin haastatteluihin, mutta tähän ei oltu suostuttu. Yksi haastattelu oli järjestetty erikseen kertojalle ja ex-miehelle, viisi haastattelua pidettiin yhdessä samassa huoneessa. Kertoja kuvaa yhteishaastattelujen olleen elämänsä traumaattisimpia kokemuksista, joiden sujuminen ja haastattelutilanteesta johtuvat ylilyönnit kertojan puolelta otetaan jokaisessa oikeudenistunnossa esille etävanhemman asianajan toimesta.

H3: "mähän en voi kohdata sitä ja itkin koko ajan (...) kun on koneiston hampaissa, ei saa itkeä, leimataan ailahtelevaisuudeksi ja se käännetään sua vastaan, nousee sit taas multakin vastareaktio, se hän on loputonta. Tottakai kun oikeudessakin sitä käytetään niin kuin todistusaineistona niinku se paperilla lukkee ... minkälainen tilanne on ollu siellä ja se käännetään minua vastaan. Ei ole väliä sillä, että mää oon aina huolehtinu lapsista hyvin ja ne on terveitä ja hyvin pärjääviä, mutta luetaan sitä kuinka ailahtelevainen mää oon ollu siellä. Ja samoin kyllä joo, sori nyt vaan mutta ne joittekin kirjatukset myös tapaamispaikaltaki on sitä isää puoltavia. Kirjaukset jotkut niistä on ollut negatiivissävyyttäisiä minua kohtaan ja se on pyytännyt ne kaikki itelleen ja keränny oikeuteen ne kohat, jotka ei ole hyvin minun kannalta. Niistä pystyy tekemään sellaisen kertomuksen kuin haluaa leikkausliimaasysteemillä."

Asiakirjat ovat todistusaineistona oikeudessa huoltajuus ja tapaamisriitoja käsiteltäessä. Kertoja (H3) kuvaa niiden olevan vastoin hänen etuaan ja suosivan toista vanhempaa. Kertoja poistaisi toisen vanhemman lapsensa elämästä kokonaan, koska kokee ex-puolisonsa olevan heidän arkeaan hankaloittava tekijä. Hän on kuitenkin pakotettuna toiminaan yhteistyössä ex-puolisonsa kanssa oikeuden määräämällä taval-

la. Käräjäoikeuden päätöksessä lasten asuminen määrättiin äidille, koska siihen astikin olivat asuneet äidin kanssa. Päätöksessä määrättiin valvotut vaihdot ensi- ja turvakodille, lapsen ja etävanhemman tuetuille tapaamisille ei katsottu olevan tarvetta.

H3: ”olihan se sitten pikkuhiljaa pakko alkaa luottaa, kun oikeus päätti, että nyt lapsi sinne kotiin. Eli mitä teet, vaikka et luottaakaan, niin se lapsi on pakko sinne laittaa, ei siinä auta kuin yrittää luottaa.

Nykyään vanhempien välinen yhteydenpito lapsen asioissa hoituu lapsen oman puhelimen kautta. Lasten kuulumisista lähetetään tekstiviestejä. Kertoja (H3) ei kuitenkaan ole yhteydenpidossa aktiivinen, koska yrittäessään aktivoitua, hän ei ole koskaan saanut positiivista vastausta asioihin etävanhemmalta. Tekstiviestikeskustelusta ei ole syntynyt vielä asiallista keskustelua. Soittaminen toiselle ei tule kuuloonkaan. Lapsi saavat soittaa toisen vanhemman luota toiselle, mutta sitä tapahtuu harvoin. Kertoja epäilee, että vanhemmista kumpikaan ei kysele lapsen halusta soittaa toiselle vanhemmalle, mutta molemmat tarjoavat mahdollisuuden puheluun, jos lapsi sitä kysyy.

Kertoja (H3) on kokenut suurimmaksi tueksi eroprosessissa oman asianajajansa tuen ja uuden puolisonsa tuen. Perheen kanssa pitkään työskennellyt sosiaalityöntekijä on helposti lähestyttävä ja hänelle on matala kynnyys soittaa, jos tarvitsee hoitaa rutiiniasioita lapsen tapaamisiin liittyen. Perheellä on lastensuojelunasiakkuus valvottujen vaihtojen johdosta. Lastensuojeluasiakkuuden kertoja (H3) kokee muutenkin hyväksi, kun saa tarvittaessa taloudellista tukea lomamatkoihin ja lasten hankintoihin. Yhteistyön tapaamispaikan työntekijöiden kanssa kertoja kuvaa olevan toimivaa, vaikkakin valvottujen vaihtojen tiimoilta vähäistä.

H3: ”on ihan kiva, kuin olisi tuttu kaupan kassa. Ei ole ollut valittamista vaihdoista, tämä on hyvä kun on luottamus. Pystyn paremmin luottamaan, että lapsi tulee takaisin, kun siihen on viranomaistaho sovittuna. En usko että se muuten toisi ainakaan sovittuun aikaan.”

Kertoja (H3) pohtii tulevaisuudennäkymiä. Tulevaisuudesta puhuttaessa kertojalla ei ole näkemystä tasa-arvoisesta vanhemmuudesta. Ilman oikeuslaitoksen roolia ja sosiaalipalveluita kertomuksen lapsen elämässä ei olisi kumpakaan biologista vanhempaa. Kertoja suhtautuu viileästi ex-puolisoonsa ja tekee sen mitä on pakko. Kertoja ei koe, että ristiriitainen tilanne vaikuttaisi lapseen.

H3: "En halua milloinkaan kohtaamaan häntä, koskaan en kysy häneltä, mitä kuuluu. Istutaan eri penkeillä koulun kevätjuhlassa. Kanssakäyminen on minusta lakimiesten tai sosiaalityöntekijän välityksessä"

H3: "tietenki sitte ku lapsi saa ite päättää niin että se ite sanoo mulle ku se kakstoista, että haluaa sinne, saa mennä"

Kertoja suhtautuu lasten huoltajuus- ja tapaamisriitaan ulkoistaen sen itsestään. Asiantajaja pyrkii hoitamaan kertojan etua. Kertojan (H3) ei tarvitse miettiä omaa toimintaa, kun ulkopuolelta annetaan tarkat toimintaohjeet.

6.3 Tarinat muutoksesta

Tässä luvussa kertomusten alussa on yhtymäkohtia edellisten kertomusten, vieraanuttamisen tarinan ja pakotetun yhteistyövanhemmuuden tarinan kanssa. Tässä tutkielmassa olen tuonut esille tämän päivän näkemystä erosta prosessina (mm. Jokinen 2014). Kertomukset muutoksesta ovat kuvausta pitkistä eroprosesseista ja lapsen edun toteutumisen eteen tehdystä työskentelystä. Lapset saavat vaikeiden tilanteiden ja tapahtumien ja ristiriitojen jälkeen sekä niiden kautta pitää elämässään molemmat vanhempansa niin, että kumpikin vanhempi sen hyväksyy. Vanhempien eroprosessin jälkeen muutoksen kertomuksen lapset saavat kasvulleen ja kehitykselleen hyvät ristiriidattomat olosuhteet.

6.3.1 Muutos etävanhempi-isän kertomana

Erään perheen elämä muuttui yhdessä päivässä. Perheen isä, kertoja (H5) sai ennalta aavistamatta käräjäoikeuden avioerohakemuksen, josta hän päätteli puolisonsa hakeen avioeroa yksin. Puoliso oli vahvistanut tämän ja eroprosessi käynnistyi tai ero tuli prosessin osaksi, joka oli käynnistynyt jo aiemmin kertojan sitä tiedostamatta. Perheessä on useampi lapsi ja kertojaa (H5) vaadittiin yhtäkkiä muuttamaan pois kotoa.

H5: ”Olihan meillä ongelmia ja niistä oli puhuttu, ja oli erostaki puhuttu, mutta oikeastaan ne ongelmat alkoivat sitte tämän jälkeen, se oli (...) oikeastaan rankinta tässä kun sitä itte yritti sitte antaa samalla mitalla takasin”

Tilanne kriisiytyi erohakemuksen myötä. Vanhemmat olivat hoitaneet lapsia tasapuolisesti siihen asti. Kertoja (H5) oli ollut aktiivisesti mukana lasten syntymästä lähtien. Yhtäkkiä hänestä tuli täysin epäkelpo. Kertoja kuuli väitöksiä siitä, kuinka huono kasvattaja hän on, kuinka huonosti hän on hoitanut lapsia kaikki ne vuodet. Samalla myös siihen asti lasten elämään aktiivisesti osallistuneet isovanhemmat isän puolelta eivät kelvanneet enää lasten elämään. Parisuhteessa viimeisten vuosien ongelmat liittyivät ajan käyttöön ja kiireisiin. Monilapsisessa perheessä vanhempien parisuhdeajka jäi vähäiseksi, mutta oli pyritty huolehtimaan siitä, että molemmat vanhemmat saavat omaa aikaa. Varsinkin kertoja oli huolehtinut siitä, että lasten äiti pääsee omiin menoihin. Kertojalle oli epäselvää, mistä johtui se, että vaimo halusikin erota. Molemmat olivat vaikuttaneet olevan tyytyväisiä elämään sillä hetkellä. Ongelmia oli tiedostettu ja niistä oli puhuttu. Erostatkin oli puhuttu, mutta myös yhdessä oli päätetty olla eroamatta. Erosta tuli kuitenkin todellinen avioerohakemuksen saavuttua.

Taloudellisista syistä kertojan ex-puoliso muutti lasten kanssa toiseen asuntoon. Vanhempien sopimuksesta isä saisi tavata lapsia joka toinen viikonloppu. Tapaamiset eivät kuitenkaan toteutuneet sovitulla tavalla. Lapset tai joku lapsista oli usein sairaana silloin, kun isän oli määrä tulla heitä hakemaan tai tapaamiset eivät toteutuneet muista syistä.

H5: ”No tuota, se alkuaika oli tosi haasteellinen lapsille varsinkin vanhimmalle. Hän oli silloin kuus-seitsemän vuotta vanha ja hänet pantiin suurimpaan valintatilanteeseen, kun menin hakemaan lapsia, niin hänet laitettiin valitsemaan, että haluaako hän lähteä isän mukaan siinä vaiheessa kun menin hakemaan ja hänessä muutenkin paistoi se huomasi sen kuinka niin kuin hankala tilanne se hänelle oli. Nuoremmat olivat niin pieniä, että elivät silloin niin kun pelkästään tätä hetkeä että eivät niinku osanneet ajatella juttuja tulevaisuuteen tai toisten tunteita.”

Perheen vanhimmalle lapselle tuli vaikeuksia koulussa luokkakavereiden kanssa. Vaikeuksia ei ollut ollut ennen eroa. Koulumenestykseen erolla ei ollut vaikutusta, vaikka vanhimmalle lapsista erosta seurasi alkuvaiheessa psykosomaattisia oireita kuten selittämätöntä vatsakipua, väsymystä ja keskittymisvaikeuksia. Lapset kertoivat isälle ikä-

västään ja kun tapaamiset eivät neuvottelujen kautta alkaneet toteutua, kertojan (H5) mukaan oli pakko ottaa järeämmät keinot käyttöön. Hän lähti oikeusteitse hakemaan lastensa tapaamisoikeutta. Vastineeksi ex-vaimo haki lasten yksinhuoltajuutta. Oikeusprosessiin kuuluva olosuhdeselvitys tehtiin kummallekin vanhemmalle.

H5: ”tuli mieleen, että siinä olosuhdeselvityksessä minkä teki tuo tai sosi-aalitoimisto teki, niin ne suositteli, että lapset olisi määrätty minun luo asumaan ja ne olisi tavanneet äitiään ja perusteena olisi se, että minä oisin paremmin pystynyt turvaamaan sen lasten kanssakäynnin toisen vanhemman, eli etävanhemman kanssa paremmin. Eli olosuhdeselvityksessä on suositeltu, että jotta suhde molempiin vanhempiin säilyy, lasten olisi suotavaa asua isällä.”

Kertojan (H5) puolesta lapset olisivat voineet muuttaa hänen luo, mutta hän oli kuitenkin valmis hyväksymään molemmat vaihtoehdot ja mieluusti hyväksyi lasten asumisen äidille, jos hän saisi äidinkin puolesta olla mukana lasten elämässä. Käräjäoikeus antoi väliaikaisen määräyksen lasten asumisesta äidin luona ja lasten ja isän välisistä tapaa-misista isän luona. Tapaamisvaihdot määrättiin toteutettavaksi ensi- ja turvakodilla rauhallisen vaihtotilanteen turvaamiseksi. Asia eteni ajallaan hovioikeuteen asti, jossa vahvistettiin vanhempien yhteishuoltajuus ja alkuperäinen käräjäoikeuden väliaikais-määräys asumisesta ja tapaamisista pysyi voimassa.

H5: ”kun nämä tapaamiset on näin tapahtunut säännöllisesti niin huo-maa, että se on kauheasti helpottanut lapsia ja minua ja ennen kaikkea-han meille oli suurin apu silloin alussa kun tämä vaihtotilanne sitten muuttui ensi-ja turvakodille se oli niin kuin ehkä suurin apu ollut tässä kun se on velvotettu tuomaan ne lapset”

Kertoja on hyvillään, siitä että vuosia kestäneet riidat eivät tällä hetkellä näy perheen elämässä. Lapset viettävät nykyään isän luona joka toisen viikonlopun ja loma-aikoja. Isä on tyytyväinen tämän hetkiseen tilanteeseen lasten vuoksi. Isä kokee tärkeänä, että lapsilla on säännöllinen elämä. Isä pystyy kestäämään ikävän tunteen lapsiin, kun on pakko. Viikonloput ja loma-ajat, jotka hän lasten kanssa viettää, ovat elämän parasta aikaa. Hän kokee, että varhaislapsuudessa hyvin luotu pohja isä-lapsi suhteelle kantaa edelleen. Yhteydenpito ex-puolison kanssa sujuu hyvin sähköpostein ja he voivat soittaa tai lähettää tekstiviestejä kiireellisessä tilanteessa. Vanhempien väliset keskustelut ovat pääsääntöisesti asiallisia. Joitakin erimielisyyksiä lastenasioihin liittyen on kuten

kaikilla vanhemmilla yhteiselämänkin aikana. Kertojan mielestä on luonnollista, että erimielisyyksiä on parisuhteen jälkeenkin jonkin verran.

Kertoja (H5) ei koe katkeruutta. Hän on tyytyväinen kun lapsilla on kaikki hyvin. Kertoja tiedostaa, että entinen puoliso voi puhua hänestä lapsille epäsovivaa, mutta se ei huolestuta, koska kokee molemminpuolista vahvaa tunnesidettä lastensa kanssa. Kertoja on käynyt keskustelua tukiverkostonsa kanssa, johon kuului omia läheisiä ja sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia. Kertoja on kuullut ja lukenut narsismista ja vieraannuttamisesta. Hän kertoo ymmärtävänsä ex-puolisonsa toimintaa sitä kautta. Vanhemmat kohtaavat toisiaan lasten kouluun ja harrastuksiin liittyvissä tapahtumissa, jolloin kohtaamiset menevät hyvin. Molemmat vanhemmat haluavat lapsille normaaleja kokemuksia vuorovaikutuksesta ja ihmissuhteista. He ovat kasvatuksellisista asioista pääsääntöisesti samaa mieltä ja uskovat ja luottavat lastensa voivan hyvin toisen vanhemman luona. Kertojalla on tuntemus, että ex-vaimo tukee hänen ja lasten suhdetta kaikesta huolimatta.

H5: ”Mulla ei ole hänen vanhemmuudestaan pahaa sanottavaa. Mutta kyllähän voisin sillä lailla sanoa, että tämä on omaa vanhemmuutta kasvattanut, kun on tämä meän tilanne nyt tällainen niin nyt osaa lasten kanssa olla erilailla. Lapsille on parasta kun nähdään, että ollaan yhdessä ja vietetään arkea, kun tavallista arkea meillä ei nyt ole. Meillä olisi suht normaalia kansakäyminen ja minä en ikinä puhu lapsille näistä asioista mitään täällä toin esille. Neutraalisti puhun ex-vaimosta. En sano, että toinen olisi väärässä, sanon, että minun mielestä asia ei ole niin. Lapset on lojaaleja molemmille, en lähde syyttämään toista valehtelijaksi. Uskon, että lapset koko ajan sydämessään tietävät mikä on totta ja mikä ei.”

6.3.2 Muutos lähivanhempiäidin kertomana

Toinen selviytymistarina, jossa päädytään vaikeuksien kautta onnelliseen loppuratkaisuun, on tarina lujasta toivosta ja tahdosta saada lasten perhe-elämä turvalliseksi ja tasapainoiseksi. Tarina on kertomuksia mielenterveysongelmien ja väkivallan sävyttämästä parisuhteesta. Eroprosessi on pitkä, mikä tässä tarinassa kuvastaa puolisoitten välistä sitoutumista toisiinsa ja perheeseen. Kuitenkin molemmat tunnustavat olemat-

tomat realiteetit yhteiselämän jatkumiseksi. Lopputilanne on kivun ja kyynelien, tahdonvoiman ja kovan työn jälkeen onnellinen.

H2: ”Kun kolmas lapsi syntyi tilanne muuttui pysyvästi. Isä osallistui vähän kotitöihin. Olin väsynyt ja kun en enää ollu topakka äiti, tuli kriisi. Pääasiassa huolehdin lapsista koko ajan kun isä opiskeli. Äkkiä meni siihen, että hoidin lapset kaiken sen vapaa-ajanki.”

Kertoja kuvaa ymmärtäen lastensa isän omien taustojen vaikutuksia hänen vuorovaikeus ja käyttäytymismalliin vaikeissa tilanteissa. Nähdessään puolisonsa, tämän tarinan kertojan, väsyvän perheen isän omat lapsuuden kokemukset, muistot ja lapsuuden tuntemukset aikoivat vaikuttaa siihen, kuinka puolison väsyminen otetaan vastaan. Pelko tuli pian läsnä olevaksi perheen elämään. Väkivaltaisessa suhteessa sai koko pelätä, pinnistellä ja elää sillä tavalla, että ei hermostuttaisi toista. Kertoja (H2) tekee itse lastensuojeluilmoituksen omista lapsistaan ennen lähtöään turvakotiin. Turvakotijakson aikana kertoja teki eropäätöksen, mutta lasten isän vakuuteltua käytöksensä muuttuvan, kertoja palasi lasten kanssa kotiin.

H2: ”Meillä on ollut lastensuojeluasiakkuus siitä asti kun menin ensimmäistä kertaa turvakotiin. Lastensuojelussa ollaan luottavaisia ja onhan se tottakin, että jaksan hyvin lasten kanssa. Mutta ei saatu enää mitään tukea, siihen että parisuhde olisi voinut kestää.”

Perhe sai taloudellista tukea lastensuojelusta. Kertoja (H2) olisi toivonut parisuhdekeskusteluja tai puolisonsa pääsyä terapiaan. Kertoja (H2) kuitenkin koki, että kaikki tahot, josta hän odotti tukea perheelleen, tukivat heitä eroamaan. Asiat palasivat pian entiselle tolalle ja kertoja lähti uudelleen lasten kanssa turvakotiin. Toisen turvakotijakson aikana kertoja hankki oman asunnon ja tällä kerralla hänelle tarjottiin lastensuojelusta perhetyötä kotiin.

H2: ”Meillä kävi kerran työntekijä joku perhetyöntekijä, mutta siitä oli enemmän haittaa, kun en voinut tehdä niitä kotihommia, jotka olisi pitänyt vaan rutiinit keskeytyi siihen. Ehkä se kävi kattomassa oliko isä siellä. Mutta ei se ollut sellanen jota kuvitteli että perhetyöntekijä olisi, että se on arjessa mukana.”

Toista kertaa kertoja (H2) ei perhetyöntekijää kotiinsa halunnut. Hän ajatteli pärjäävänsä, kuten siihenkin asti on pärjännyt eli ilman lastensuojelun tai muunkaan tahon

tukea. Turvakodilla hän olisi voinut käydä keskusteluja, mutta ei kokenut niitä hyväksi vaan ikävien asioiden toistamiseksi. Kertoja pyöritti yksinhuoltaja-arkea omassa kodissaan ja kaikki meni hyvin vähän aikaa. Elämä pienten lasten kanssa on vaativaa ja apu ja tuki on tarpeen. Kertojalla ei ollut muita läheisiä kuin lasten isä. Kertoja pyysi entistä puolisoaan avuksi ja hoitamaan välillä lapsia. Pian lasten isä muutti kertojan ja lasten luo. Yhteiselämä ei edelleenkään alkanut sujua. Perheen isällä oli masennusta, hän oli pettynyt itseensä isänä eikä saanut tarvittavaa apua ja tukea. Ainoa tuki oli puoliso, kertoja (H2), johon kohdisti oman pahan olonsa.

Kolmas eropäätös syntyi yhteisesti, jolloin lasten isä hankki oman asunnon ja kertoja (H2) jäi asumaan lasten kanssa kotiin. Ennen kolmatta eropäätöstä fyysistä ja henkistä väkivaltaa oli päivittäin, mutta koska eropäätös oli yhteinen, kertoja koki, että ei ole tarvetta lähteä turvakotiin. Väkivalta ei kuitenkaan loppunut. Edelleen eron jälkeistä aikaa väritti mustasukkaisuus ja väkivalta. Kertoja päätyi hakemaan lähestymiskieltoa, joka myönnettiin päivystyksellisesti. Lasten ja isän väliset tapaamiset sovittiin oikeuden sovitteluistunnossa. Kertoja haki yksinhuoltajuutta samassa istunnossa, johon lasten isä ei suostunut. Vanhemmat olivat riitaisia. Lasten ja isän väliset tapaamiset toteutuivat harvoin, kun isä ei hakenut lapsia, eikä ollut sovitusti yhteydessä. Kertojalla oli myös huoli isän kyvystä hoitaa lapsia, kun isän psyykinen vointi oli jälleen huonontunut.

H2: "Eron jälkeen isä otti lapsia ensin omaan kotiin ja siellä tuli ongelmia. Hän ei huolehtinut lapsista, hän saattoi nukkua ja nuorin oli silloin vajaan vuoden. Sitten aloin vanhemmalta lapsesta kuulla, että isä vain nukkui"

Kertoja (H2) mietti ensin, että lapset eivät vaan enää näe isäänsä ja hän pärjää hyvin yksin. Lapset alkoivat kuitenkin oireilla kukin erilailla. Lapset olivat surullisia, apeita, he kysyivät isää ja ikävöivät häntä. Kertoja oli tyytyväinen siitä, että lapset uskalsivat sanoa hänellä ikävästään, vaikka tiesivät vanhempiensa huonoista väleistä. Vanhimmalla lapsista alkoi yökastelu. Keskimäinen oli päivittäin vakava, eikä enää iloinnut omista onnistumisistaan. Kertoja puhui avoimesti perheen tilanteesta ja lasten oireilusta sosiaalityöntekijälle. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän suosittelemana vanhemmat päätyivät sopimukseen tuetuista tapaamisista tapaamispaikalla, jolloin isällä on mahdollista saada tukea lasten hoidossa tapaamisen aikana.

H2: "Tapaamispaikalla ollaan kohdattu lähestymiskiellon myöntämisen jälkeen ja se oli mulle ok. Nyt tapaavat isän kotona joka lauantai, ensin oli vaihdot täällä, mutta kun alkoi toimia vein lapset ite sinne. Voiaan vaihtaa lasten kuulumisia ihan normaalisti ja nyt on menny kyllä hyvin."

Molemmat vanhemmat ovat luopuneet ajatuksesta ja toiveista palata yhteen. Molemmat ovat jatkaneet omaa elämää tahollaan ja ristiriitaisista tunteista huolimatta lasten asioista on pyritty huolehtimaan yhdessä lasten parhaaksi. Lasten ja isän tapaamisilla tapaamispaikalla kohtaamisten harjoittelu on ollut kertojalle hyvä asia. Kertoja kuvaa, että varmasti molemmilla oli helpompi jutella asiallisesti ja sitä kautta myös luottamusta alkoi syntyä. Tapaamispaikalla lasten kuulumisten vaihto alkoi tuntua kuitenkin kiusalliselta, koska ulkopuolinen oli kuulemassa. Kun kohtaamiset alkoivat sujua, eikä kertoja kokenut enää pelkoa, tapaamispaikan palvelusta päätettiin yhdessä luopua ja siitä lähtien on ollut pystyttävä toimimaan yhdessä. Lasten ja isän tapaamiset ovat myös lisääntyneet pikkuhiljaa.

H2: "Se vaati itseltä sellaista sietämistä. Jos lapsi on ollut sairaana, ja jos pitää yhtäkkiä käyttää päivystyksessä se on käyttänyt ja jos mulla on ollu pakollinen meno, olen voinu soittaa ja se on ottanu lapset silloinki. Itte olen yrittänyt kannustaa tosi paljon, vaikka se ei ehkä aina tunne niin. Aika on auttanu. Tapaamisista on ollut se hyöty, että se ymmärtää paljon paremmin nyt lapsen kehityksestä ja nyt kotonakin kun lapsella on ollu uhmaa ja isän luonakin on ollut uhma niin olen antanut vinkkiä, että miten toimin kotona ja että mitä hänenki kannattaa koittaa."

H2: "Kyllä sitä tuntee toisen niin hyvin ko viistoista vuotta oltu yhdessä niin kyllä sitä edelleen näen heti käytöksestä jos hällä joku painaa ja voin kysyä sitä silloin, että no mikä nyt on. Ehkä en sano että ystäviä oltais mutta tärkeitä kuitenkin ja onhan se lasten isä ja se väkivalta ei ole koskaan kohdistunu lapseen ko tiän varmasti että se ei halua olla samanlainen isä ko sen oma isä on ollu."

Kertoja (H2) ei ole ollut enää huolissaan lasten hyvinvoinnista. Hän pystyy luottamaan, että lapsilla on hyvä olla isän luona. Entisten puolisoitten välillä on molemminpuolista arvostusta toista kohtaan ihmisenä ja vanhempana. Kasvatuksellisista asioista he ovat enimmäkseen samaa mieltä ja voivat ottaa lasten mahdolliset kasvatukselliset haasteet ja muutkin ongelmat puheeksi toistensa kanssa.

H2: ”Sillä on nyt uusi naisystävä ja lapset alkuun sano, että se nainen kirjoilee ja huutaa. Kysyin siitä sitten ja seki oli hyvä kun sen kans pystyttiin jutteleen ja seki myönsi, että näin on tapahtunu, että heillä on ollu riitaa ja pyrkivät tästä eespäin välttämään riitelyä lasten kuullen. Olen sanonut päiväkodin työntekijöille, että palaverieihin pitää pyytää myös isä ja hän saa sitten itte päättää tuleeko. Välillä se tulee, välillä ei. Lähestymiskieltoa ei ole purettu ja minusta päiväkodissa vähän pelätään sitä. Samoin mun mielestä vähän muuallaki, vaikka paljon apua ollaan sieltä saatukin, voisivat vähän muuttaa mielipidettä”

Ulkopuolisten asenteet edelleen elävät, vaikka vanhemmat kokevat yhteistyön toistensa kanssa toimivan. Tarinan loppuratkaisu on kertojan tuntemaa hyväksyntää ja halua entisen pitkäaikaisen väkivaltaisen puolisonsa olemisesta osana lastensa elämää ja lasten kautta hän hyväksyy entisen puolison osaksi myös omaa elämää. Molemmilla on uudet puoliset ja kertojan mukaan uusperhekuviot tuovat mahdollisesti oman lisänsä tulevaisuudessa. Lapset voivat tasapainoisesti ja onnellisesti, mikä kummallekin vanhemmalle on pääasia. Kertoja tapaa lastensuojelun sosiaalityöntekijää epäsäännöllisesti ja saa muun muassa taloudellista tukea lastensuojelusta. Keskusteluissa kuitenkin edelleen ammattilaisten kanssa isään suhtaudutaan varauksella, mikä kertojan mukaan haittaa yhteistyötä ja estää jopa avointa keskustelua. Hän toivoisi, että myös ammattilaiset uskoisivat muutokseen.

7 Pohdinta

Tutkielman tehtävänä oli selvittää yhteistyövanhemmuuteen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimusongelmaan, millaisia tarinoita vanhemmat kertovat yhteistyövanhemmuuteen liittyvistä tekijöistä, etsin vastausta haastattemieni vanhempien kertomuksista. Vanhemmat kertoivat tarinoita parisuhteestaan, erosta ja eron jälkeisestä ajasta sekä siitä, millaiset välit heillä tällä hetkellä on entisiin puolisoihin ja miten tilanne on vuosien saatossa muuttunut. Vanhemmat kertoivat tarinoita yhteistyön sujumisesta entisen puolison kanssa ja miten he näkevät entisen puolison olevan osa heidän yhteisten lastensa elämää. Kertomukset olivat sisäisiä tarinoita, joilla on alku, keskikohta ja loppu, mielen sisäisiä prosesseista omasta eletystä elämänvaiheesta ja lähitulevaisuudesta. (Ks. Hänninen 1999, 21.)

Lapsen oikeus tavata ja pitää yhteyttä vanhempaan, jonka luona ei asu, katsotaan olevan lapsen etu. Tapaamisoikeuden rajoittaminen vaatii erittäin vankat perusteet. Yhteishuoltajuus tarkoittaa vanhempien tasavertaista huoltajuutta yhteiselle lapselle. Yksinhuoltaja voi päättää lapsensa asioista yksin, joskin silloinkin oikeus voi määrätä tapaamiset lapsen ja toisen vanhemman välille sekä tiedonsaantioikeudesta. (HTL 8.4.1983/361.) Kaikilla haastattemillani vanhemmilla on yhteishuoltajuus. Yhteishuoltajuus on ollut voimassa lapsen syntymästä lähtien. Yhteishuoltajuus on yleisesti suositeltu huoltomuoto. Haastattemistani lähivanhemmista kolme olivat hakeneet yksinhuoltajuutta, joista kahdella huoltajuusriita on kesken ja yhdelle sitä ei ollut myönnetty. Yksi lähivanhempi ei ollut hakenut yksinhuoltajuutta, jonka voi pitää olevan yhteistyövanhemmuutta edistävä tekijä. Hän oli halunnut kuitenkin kieltää toisen vanhemman olemassaolon kaikin keinoin paitsi juridisesti.

Kertomuksessa kuvattiin lähivanhemman toimintaa lasten etäännyttämisestä ja vieraannuttamisesta etävanhemmasta. Vieraannuttaminen on järjestelmällistä ja suunnitelmallista toimintaa etäännyttää lapsi toisesta vanhemmastaan (Warshack 2012). Suomessa toistaiseksi vieraannuttamista ei ole juurikaan tutkittu. Yhdysvalloissa tähän ilmiöön on kiinnitetty jo pitkään huomiota. Yhdysvalloissa Bakerin (2007) mukaan on arvioitu, että vieraannuttamista esiintyy keskimäärin 10 - 30 %:ssa huolta-

juusriidoista (Häkkinen-Nyholm 2010, 2-3). Osassa lähivanhempiaitien kertomuksissa etävanhempi oli ollut väkivaltainen ja hänen osallistuminen lasten kasvatukseen ja hoitamiseen yhteiselämän aikana oli ollut vajavaista. Osa kertojista olivat hakeneet yksinhuoltajuutta tuloksetta. Joillakin oikeusprosessit ovat kesken ja heillä oli ennakoajatus siitä, että saavat yksinhuoltajuuden. Wellerstainin (2007) mukaan vanhempien ero voi muodostua traumaattiseksi kokemukseksi, jos lapsi on riitojen kohde. Mielestäni oleellista on se, kuinka lapsille kerrotaan oikeusprosesseista ja huoltoriidoista. Jos lapsi kasvaa ristiriitaisissa olosuhteissa, on se haitallista lapsen henkiselle kehitykselle ja kasvulle ja voi vaikuttaa lasten omiin parisuhteisiin ja siihen, mitä he näkevät normaaliksi perhe-elämäksi aikuisina. (mm. Sinkkonen 2005; Koskela 2009.)

Jos vieraannuttamisen kertomusta verrataan kertomukseen muutoksesta, voidaan todeta, että vieraannuttajalta puuttuu halu ja asenne nähdä entinen puoliso edelleen vanhempana. Kertomuksessa muutoksessa lähivanhempi oli sitoutunut yhteiseen vanhemmuuteen, hän oli valmis menemään omalta mukavuusalueeltaan lastensa vuoksi. Muutos -kertomuksessa oli vankkaa tahtoa, uskoa ja sitoutumista, jollaista eron jälkeinen vanhemmuus yhteisille lapsille parhaimmillaan voi olla. Vieraannuttamiskertomuksen lähivanhemmat perustelivat perääntymistä yhteistyöstä etävanhemman toiminnalla. Etävanhemmalle lapset olisivat vallankäytön väline, jolla he edelleen kontrolloivat entistä puolisoaan. Jos toinen vanhempi kiinnostuu omista lapsistaan vasta eron jälkeen ainoana tavoitteena kiusata lasten toista vanhempaa, ehkä lähivanhemman yksinhuoltajuus on paikallaan lasten hyvinvoinnin turvaamiseksi. Yhteishuoltajuuden ollessa pelkästään vallankäytön väline, niin kuin kertoja asian ilmaisee, ollaan todella kaukana yhteistyövanhemmuudesta.

Olen vakaasti sitä mieltä, että kertomukset ovat totta kertojalle siinä hetkessä. Kertomus on omasta eletystä elämästä, jonka perustan varaan rakennetaan tulevaa. Milloin vieraannuttaminen on oikeutettua ja lapsen edun mukaista. Jos puolisojen välillä on väkivaltaa, onko se syy olla tunnustamatta häntä edelleen lasten isänä? Mitä seuraa lapsen tulevaisuudessa siitä että hänellä on vanhempi, jota hän ei saa edes tавata, joka ei voi olla osallisena arjen elämässä. Siihen onko näillä tarinoilla kahta puolta, ei tutkielman puitteissa voi vastata.

Kertomuksessa pakotetusta yhteistyövanhemmuudesta asianajat ja oikeuslaitos ovat suuressa roolissa. Vanhemmat toimivat yhteistyössä tavalla, joka oikeudessa päätehtään. Hyvinvointi- ja oikeusvaltiomalleja on kritisoitu ihmisten passivoitumisesta (Kovalainen 2014.) On helppo elää, kun toiset päättävät ja huolehtivat, mikä on hyvää ja kullekin edukasta elämää. Kun yhteistyövanhemmuus ei toimi, laitetaan se toimimaan muodollisesti. Tämä voi vaikuttaa vastuun pakenemiselta. Jos aikuisilla ihmisillä on yhteinen lapsi, jonka molemmat haluavat kasvavan tasapainoiseksi aikuiseksi, millaisen kuvan vanhemmat antavat maailmasta, jossa asianajat hoitavat sopimukset esimerkiksi siitä, kumman luona lapsi milloinkin viettää kesälomaa. Traumaattiset kokemukset ovat asia, jotka tekevät yhteistyövanhemmuuden haasteet ymmärrettäväksi.

Pakotetun yhteistyövanhemmuuden aineistosta tuli esiin vanhempien tietoisuus siitä, että lapsen mielipiteellä on juridisesti painavammin merkitystä 12-vuotiaana. Tähän sisältyy viite toiveesta, että lapsi itse kieltäytyisi tapaamisista toisen vanhempansa tai toisaalta ilmaisisi halunsa muuttaa etävanhemman luo. Sekä lähi- että etävanhammat viittasivat lapsen 12- vuoden ikään asioiden ratkaisemiseksi. Tuossa vaiheessa erään lähivanhemman mukaan lapsi saa mennä itse etävanhemman luo silloin kun itse haluaa eikä lähivanhempä voisi sitä estää. Jäin pohtimaan sitä kuinka paljon lähivanhemman mielipiteet vaikuttavat lapsen kuulemiseen tällä hetkellä tai 12-vuotiaana. Onko lapsella mahdollista esittää puhtaasti omaa mielipidettään?

Muutos tarinassa lopputulos on kaikkia osapuolia tyydyttävä. Kertoja lähivanhempäiti oli työskennellyt kovasti oman sietämisensä rajoilla ja oli tukenut entistä puolisoaan, lasten isää monin eri tavoin, jotta tapaamiset myös isän luona sujuisivat hyvin. Vanhemmat kokevat toisensa yhteisten lasten vanhempana ja kokevat vanhemmuuden olevan yhteistä. Toinen kertoja etävanhempä-isä oli tyytyväinen siihen, että lasten elämä on tasaista ja hän on osa sitä elämää. Hän tapaa lapsia viikonloppuisin ja lomaaikoina ja on tyytyväinen tähän, kuten myös lapset ja lasten äiti.

Olen tyytyväinen tutkielman toteutumiseen ja menetelmällisiin ratkaisuihin. Sain tarinallisuuden avulla laajan aineiston, jossa tutkimuskysymykseen vastaamiseen oli riittävästi aineksia. Narratiivisen analyysin avulla uusien kertomusten tuottaminen oli sekä

minulle mielekäs tapa tehdä analyysi, että kertomusten avulla myös haastateltavien aidot alkuperäiset tunteet saivat jäädä eloon. Kertomukset herättävät paljon ajatuksia ja niihin on helppo eläytyä. Jokaisella meistä on vähintään joku eron kokenut ystävä, sukulainen tai tuttu, jos ei ole itse eronnut ja näin aihepiiri on tuttu lukijoille.

Haastatteluissa ottaisin enemmän roolia kerronnan ohjaamisessa, jos tutkielman osi-
oista tekisin jotain uudestaan. Litterointi ja analyysi olivat nyt todella aikaa vievää. Ker-
tomuksissa oli paljon tutkimuksen ohi meneviä tarinoita, ja tekstimassa on näin ollut
turhan suuri. Ison aineiston pohjalta sain toisaalta laajan näkemyksen aiheesta, vaikka
kaikki sisältö ei ollut tutkielman kannalta oleellista tietoa. Aineiston pohjalta nousi ky-
symyksiä lasten näkökulmasta eroprosesseihin. Lapsen näkökulman vahvempi esiin-
tuominen ja vanhempien näkemysten lapsen hyvinvoinnista eroprosessin keskellä oli-
sivat tärkeitä tutkimusaiheita jatkossa. Myös riitaisten erojen ja pitkien eroprosessien-
vaikutuksia lasten tunne-elämään nuoruudessa ja varhaisaikuisuudessa, kun luovat
omia kaveri- ja seurustelusuhteita, olisi mielenkiintoinen tutkimusaihe jatkossa. Olisi
tärkeää saada tietoa, jota ammattialaiset voisivat hyödyntää työssään eroperheitä koh-
datessaan.

Yhteistyövanhemmuus on eron lailla prosessi. Eron jälkeen vanhempien omat koke-
mukset ohjaavat omaa toimintaa. Aineisto kertoi, että juuri traumatisoivat tekijät vai-
kuttavat siihen, halutaanko entinen puoliso leikata pois elämästä mielellään kokonaan.
Yhteisen lapsen oikeudet ja tarpeet molempaan vanhempaan tiedostetaan, mutta
omien kokemusten ja pettymyksen yli lapsen oikeudet ja tarpeet eivät pääse. Tutkiel-
man mukaan kokemukset viranomaisista, jotka ovat olleet prosessin eri vaiheissa mu-
kana, ovat sekä myönteisiä että kielteisiä. Tyytyväisyys lastensuojelun sosiaalityönteki-
jään koetaan aineistossa tärkeäksi. Lastensuojeluasiakkuus näin myös osassa aineistoa
tukee yhteistä vanhemmuutta. Toisaalta lastensuojelun asiakkuuden etuna painottui
taloudellinen tuki, joka on vain yksi osa-alue. Yksi vanhemmista kertoi, että he saivat
lastensuojelusta taloudellista tukea, joka helpotti stressiä ja se mahdollisti lomamatkat
ja tehdä lapselle hankintoja. Lastensuojelun myöntämä maksusitoumus tuettuihin ja
valvottuihin tapaamisiin ja valvottuihin vaihtoihin on tarpeellinen ja vanhemmat toivat
esille päässeensä sitä kautta lastensuojelun asiakkuuteen. Pitkittyneet oikeusprosessit
ovat raskaista ja vaikuttavat myös muihin perheen jäseniin ja vanhemman jaksamiseen

ja etenkin riidan kohteena olevaan lapseen. Jäin pohtimaan, miten perheet saavat lastensuojelun tuen vasta tuossa vaiheessa. Eivätkö nämä pitkään, jopa useita vuosia keskellä erohelvettä, riitelevien aikuisten kanssa elävät lapset tarvitsisi tulla huomioituksi ja kuulluiksi jo aikaisemmin?

Luettuani analyysissä tuottamani kertomukset aina uudelleen ja uudelleen ainakin minut ne saivat pohtimaan eron kokeneiden vanhempien omien asioiden ja ongelmien hoitamista, mutta myös lapsen paremman huomioimisen tarvetta. Jos vanhempien ero on vaikea ja jos siihen liittyy aikuisiakin traumatisoivia vaikutuksia, kuinka traumaattisia kokemuksia ne voivat olla lapselle. Kertomuksissa kuvattu vanhempien välinen väkivalta, fyysinen ja henkinen, voivat vaikuttaa lapsen tunne-elämään ja perusturvallisuuden tunteeseen (mm. Sinkkonen 2005; Koskela 2009.) Mielestäni kaikkiin erotilanteisiin tulisi olla matalankynnyksen palveluita vanhemmille, mutta myös lapsille, joissa heillä olisi tilaa puhua tuntemuksistaan vanhempiensa eroon ja tulevaisuuteen liittyen.

Tutkielman tavoitteena on tuottaa tietoa myös työn kehittämiseen tapaamispaikalla. Tutkielman tulosten perusteella vanhempien yhteistyötä tukeva työskentely huoltajuus- ja tapaamisriitojen yhteydessä tapaamispaikan asiakkaille ja muille eron kokeneille tai eroaville voisi olla paikallaan. Työskentely voisi sisältää esimerkiksi keskustelua lapsen edun mukaisesta vanhemmuudesta myös erokriisin keskellä. Etenkin muutos -tarinassa on paljonkin hyödynnettävää tietoa esimerkiksi siitä, mitä erotilanne vanhemmuudelta voi vaatia, jotta lasten kasvu ja kehitys olisi mahdollisimman suotuisaa. Asenne, tahto, sietäminen ja omalta mukavuusalueelta poistuminen olivat avaintekijöitä yhteistyön kehittämiseen. Toki tämä edellyttää sitä, että vanhemmat ovat työskennelleet oman pettymyksen ja mahdollisen trauman käsittelemiseksi. Muutos -tarinassa väkivallan kokemuksista huolimatta lähivanhempi pystyi yhteistyöhön lasten vuoksi. Kaikki eivät selviydy yhtä hyvin vastaavassa tilanteessa, mutta kuinka kauan tilannetta voidaan hoitaa sillä, että vanhemmat eivät kohtaa eivätkä vaihda keskenään mitään yhteisiä lapsia koskevista asioista. Kuinka pitkään näin voi tapahtua, kun pitäisi olla ensisijaisesti kyse lapsesta eikä vanhempien väleistä? Keskustelujen avulla tilannetta voitaisiin käydä läpi painottuen lapsen näkökulmaan. Keskustelujen kautta kunkin perheen omaan tilanteeseen sopien voisi luoda suunnit-

telmaan, milloin ja miten esimerkiksi kohtaamisia voisi harjoitella ja kummankin vanhemman kanssa erikseen miettiä niihin toimintamalleja ennakolta.

Yhteistyövanhemmuus käsitteenä sisältää kaksi osa-aluetta: yhteistyö ja vanhemmuus. Itse näen asian niin, että vanhemmuus on läpi elämän kestävä asia ja status. Vanhemmaksi tullaan kun lapsi syntyy ja vanhempia ollaan kuolemaan asti. Yhteistyön käsitettä käytetään työelämässä. Yhteistyötä on monenlaista ja monenlaatuista. Yhteistyö voi olla hyvää, se voi olla näennäistä, yhteistyö voi huonoa, yhteistyö voi olla vähäistä. Onko yhteistyötä se, että soittaa yhden puhelun? Onko yhteistyövanhemmuutta se, että vie lapsen entisen puolison luo perjantaina viikonlopuksi, jolloin jättää lapsen eteiseen repun kanssa ja tervehtii entistä puolisoa kohteliaisuuden vuoksi, kun lapsikin on läsnä? Näen, että se on yhteistyötä, mutta se on huonoa yhteistyötä. Yhteistyövanhemmuus, jotta voidaan puhua oikeasti aidosta yhteisestä vanhemmuudesta yhteiselle lapselle, koostuu asenteesta, halusta ja sitoutumisesta. Yhteinen vanhemmuus on aitoa vanhempien välistä keskinäistä kokemista, jossa toinen vanhempi on edelleen yhteisen lapsen vanhempana samalla tavalla kuin itsekin on. Muuten on kyse vaan yhteistyöstä, sen toimimisesta tai toimimattomuudesta. Yhteistyövanhemmuuden onnistuminen on yhteistä vanhemmuutta, jonka ottaisin käyttöön käsitteenä kuvaamaan yhteistyövanhemmuuden sisältöä paremmin.

Lähteet

- Airio, Ilpo 2010: Avioero suomalaiseen tapaan. Lähivanhemman ja lasten taloudellinen selviäminen avioerosta Teoksessa Hämäläinen, Ulla & Kangas Olli 2010: Perhepiirissä. Kelan tutkimusosasto, Helsinki.
- Alasuutari, Maarit 2003: Kuka lasta kasvattaa? Vanhemmuuden ja yhteiskunnallisen kasvatuksen suhde vanhempien puheessa. Tammer-paino. Tampere.
- Alasuutari, Pertti 2011: Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino. Riika 2011.
- Bardy, Marjatta & Salmi, Minna & Heino, Tarja 2001: Mikä lapsiamme uhkaa? Suunta- viivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Gummerus kirjapaino Oy, Saarijärvi.
- Castrén, Anna-Maija 2009: Mahtuuko ero perheeseen? Perheen hajoaminen ja uus- perhe perheenä teoksessa Jallinoja, Riitta (toim.): Vieras perheessä. Gau- deamus. Helsinki.
- Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto 2007: Tutkijan arkipäivän etiikka. Vastapaino. Tallinna.
- Edvall, Lilian 2001: Eron pelisäännöt. Näkökulmia avioeroon. Karisto Oy, Hämeenlinna.
- Erkkilä, Raija 2008 teoksessa: Perttula, Juha & Latomaa, Timo 2008: Kokemuksen tutki- mus. Merkitys - Tulkinta - Ymmärtäminen. Juvenes Print. Tampere 2009. s. 195 -226.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.
- Forsberg, Hannele 2012 teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena 2012: Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Vastapaino. Tampere.
- Forsberg, Hannele 2014: Konstruktionistinen lähestymistapa perheeseen teoksessa Jal- linoja, Riitta & Hurme, Helena & Jokinen, Kimmo (toim.) 2014: Perhetut- kimuksen suuntauksia. Gaudeamus. Tallinna.
- Haaparanta, Leila ja Niiniluoto, Ilkka (1998): Johdatus tieteelliseen ajatteluun. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja no 3. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hallanmaa, Jaana & Lötjönen, Salla 2002: Suomalainen tiedeyhteisö ja tutkimusetiikka teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pie- tarinen, Juhani (toim.): Tutkijan eettiset valinnat. Tammer-paino. Tampe- re.
- Heikkinen, Hannu L.T. 2010 teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2010: Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. WS Bookwell Oy. Juva 2010. s.143- 159.

- Heikkinen, Hannu L.T. 2001 teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2001: Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: Virikkeitä aloittavalle tutkijalle. PS-Kustannus. Jyväskylä 2001.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2000: Tutki ja kirjoita. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2004.
- HTL 8.4.1983/361. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta.
- Hokkanen, Tiina 2005: Äitinä ja isänä eron jälkeen. Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Huttunen, Jouko 2001: Isänä olemisen uudet suunnat. PS-kustannus, Juva.
- Hyvärinen, Matti 2006: Kerronnallinen tutkimus. Julkaistu kotisivulla www.hyvarinen.info. Ladattu 10.11.2014.
- Häkkänen-Nyholm, Helinä 2010: Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa. Duodecim 2010; 126.
- Hänninen, Vilma 1999: Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala 1999.
- Hänninen, Vilma 2010 teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2010: Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. WS Bookwell Oy. Juva 2010.
- Hämäläinen, Juha 2012: Huoltoriitojen kustannukset yhteiskunnalle: taloudellisen arvioinnin teoreettisia ja metodologisia haasteita teoksessa Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pirjo Pölkki (toim.): Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Kariston kirjapaino Oy. Hämeenlinna.
- Innanen, Mikko 2001: Isyys ja äitiys nuorten kertomana –lukiolaisten tyttöjen ja poikien kirjoituksia. LIKES –tutkimuskeskus. Jyväskylä.
- Jallinoja, Riitta & Hurme, Helena & Jokinen, Kimmo (toim.) 2014: Perhetutkimuksen suuntauksia. Gaudeamus. Tallinna.
- Jokinen, Kimmo 2014. Henkilökohtainen tiedon anto. 27.11.2014. Helsinki.
- Kaasila, Raimo 2008: Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisissa analyysissä teoksessa Kaasila, Raimo & Rajala, Raimo & Nurmi, E. Kari (toim.) 2008: Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Juvenes Print. Tampere
- Kalavainen, Susanna 2004: Valvotut tapaamiset lapsen turvana. Nykypaino Oy, Helsinki.
- Kiianmaa, Kari 2008: Hyvä ero. Uusi elämä. Multikustannus Oy, Porvoo.
- Kiiski, Jouko 2013 teoksessa Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo 2013: Eron haasteen, väliintulot ja lapset. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki.
- Kiviniemi, Kari 2001 teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2001: Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-Kustannus. Jyväskylä 2001.
- Korhonen, Merja 1999: Isyyden muutos. Keksi-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopisto. Joensuu.

- Koskela, Riikka 2009: Ero lapsiperheessä. Miten tukea lasta ja vanhempia? Libris Oy. Helsinki.
- Kovalainen, Tapani 2014. Henkilökohtainen tiedon anto. Luennot 2014.
- Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius Päivi (toim.) 2004: Sukupuoli ja sosiaalityö. PS-kustannus, Juva.
- Kuronen, Marjo 1989: Onnellinen ja ongelmaton äitiys. Tutkimus lasten hoidon ja kasvatuksen asiantuntijoiden äitiyttä koskevista käsityksistä. Tutkimuksia sarja B n:o2. Tampereen yliopisto.
- Kuula, Arja 2011: Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Tampere.
- Kääriäinen, Aino & Niemelä, Sirkku 2008: Millan äiti ja isä eroavat -Miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa. Hakapaino Oy. Helsinki.
- Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pirjo Pölkki 2009: Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Hapaino Oy. Helsinki
- Kääriäinen, Aino 2008: Ero haastaa vanhemmuuden. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki.
- LSL 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki.
- Mahkonen, Sami 2005 teoksessa Lipponen, Päivi & Wesaniemi Pirjo (toim.): Lapsi ja ero. Kertomuksia lapsesta ja avioerosta. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Metsämuuronen, Jari 2003: Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2003.
- Mäkisalo-Ropponen, Merja 2007: Tarinat työn tukena. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Nielsen, Linda 2013: Shared residential Custody: Review of the research. American Journal of Family Law. Aspen Publisher Inc.
- Nousiainen, Kirsi 2004: Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Kopiojyvä Oy, Jyväskylä.
- Petrelius, Päivi 2005: Sukupuoli ja subjektiivis sosiaalityössä: Tulkintoja naistyöntekijöiden muistoista. Jyväskylän yliopisto.
- Polkinghorne, Donald 1995: Narrative configuration in qualitative analysis teoksessa Hatch, J. Amos & Wisniewski, Richard 1995: Life is history and narrative. London. Falmer Press.
- Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila & Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija 2013: Tutkimuksen voimasanat. WSOYpro Oy.
- Root, Andrew 2010: The Children of Divorce: The loss of family as the loss of being. Evangelical Quarterly of Paternoster Periodicals. Grand Rapids: Baker Academic
- Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla 2002: Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Salonen, Toivo 2004: Tieteenfilosofia. Juvenes Print. Tampere.

- Sinkkonen, Jari 2005 teoksessa Lipponen, Päivi & Wesaniemi, Pirjo (toim.): Lapsi ja ero. Kertomuksia lapsesta ja avioerosta. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Sinkkonen, Jari & Pihlaja, Päivi 1999: Miten auttaa tunnehäiriöistä lasta. WSOY. Helsinki.
- Syrjälä, Leena 2001 teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2001: Ikkunoita tutkimus metodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: Virikkeitä aloittavalle tutkijalle. PS-Kustannus. Jyväskylä 2001.
- Taskinen, Sirpa 2001: Lapsen etu erotilanteessa. Opas sosiaalitoimelle. Gummerus kirjapaino Oy. Saarijärvi.
- Tilastokeskus 2014: Siviilisäädyn muutokset. http://www.stat.fi/til/ssaaty/2012/ssaaty_2012_2013-04-19_tau_001_fi.html. Viittaus 24.12.2014.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi Anneli 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki. Tammi.
- Valkonen, Leena 2006: Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Warshak, A. Richard 2012: Eromyrkky. Gummerus kustannus Oy, Juva.
- Wellerstein, Judith & Lewis, Julia & Blakeslee, Sandra 2007: Avioeron perintö: Eron lapset aikuisina. Therapie säätiö. Helsinki.